Uz obljetnicu

Mira Kolar-Dimitrijević
(Sveučilišna profesorica u mirovini, Zagreb)

HRVATSKI POVJESNIČAR VJEKOSLAV KLAIĆ I NJEGOV DOPRINOS ODGOJU HRVATA

(Povodom 80. godišnjice Klaićeve smrti)

UDK 930-05 Klaić, V.
Nerazvrstan rad
Primljeno: 29. 2. 2008.

Povodom 80. godišnjice Klaićeve smrti, u radu se obrađuju neki aspekti djelovanja hrvatskog povjesničara Vjekoslava Klaića (1849.-1928.) kao angažiranog pravaškog povjesničara na moralnom i etničkom odgoju naroda u zadnjoj četvrtini njegovog života. Osim zapaženog djelovanja na geografskim i povijesnim udžbenicima koji su trebali poučiti djecu i mladež o geografiji i povijesti, Klaić je 1917. objavio tekst "Deset zapovijedi" u Hrvatskoj njivi. To je zapravo kodeks ponašanja Hrvata. Taj rad je ponovno objavljen 1926. pod naslovom "Deset zapovijedi majke Hrvatske svim vjernim sinovima i kćerima", i možda je upravo taj napis popularnog karaktera doveo do potpunog zanemarivanja Klaića, premda izuzetno značajnog hrvatskog povjesničara, sve do 1973. godine, kada je ponovno objavljena njegova *Povijest Hrvata* u pet svezaka.

Ključne riječi: Vjekoslav Klaić, publicistički rad, pravaštvo, 1906-1928, obljetnica smrti.

1.

Hrvatski povjesničar Vjekoslav Klaić rođen je u Garčinu 28. srpnja 1849., a umro je 1. srpnja 1928. u Zagrebu. Prilikom obilježavanja 150-godišnjice njegova rođenja održan je u Zagrebu i u Slavonskom Brodu znanstveni skup i izdan posebni zbornik s referatima. No, mislim da je zanimljivo obilježiti i njegovu smrt 1928. za koju 2008. pada 80-godišnjica, i to upravo stoga što se ona zbila u tragičnom vremenu atentata na radićevske poslanike u Narodnoj skupštini, poslije kojega dolaze vremena bez samouprave i vrijeme diktature i velike svjetske krize. Osim toga, njegovo djelo "Deset zapovijedi" izašlo je 1917. godine, a svrha mu je bilo vratiti povjerenje ratom i bijedom stradalom narodu, s nadom da će doći mir i bolja vremena usprkos tragičnoj prošlosti.

Vjekoslava Klaića možemo nazvati istinskim hrvatskim povjesničarom. Za razliku od nekih drugih koji su Hrvatsku i Hrvate vidjeli samo kao krhotine na rubu drugih jačih država i naroda, Klaić je smatrao da Hrvate treba osnažiti, a hrvatsku povijest pratiti u kontinuitetu od doba hrvatskih vladara do njegovog vremena. Njegovo je čvrsto uvjerenje da je, bez obzira na nosioce borbe za hrvatsku posebnost i državnost čija povijest je rezultat tragičnih okolnosti, ipak postojao kontinuitet koji nam omogućava da govorimo o Hrvatima i Hrvatskoj kao narodu i državi. Vjekoslav Klaić je bio sastavni dio zasebnog hrvatskog nacionalizma koji su u književnosti stvorili August Šenoa, Antun Gusta Matoš i August Harambašić.[1] U politici to su bili Ante Starčević i Eugen Kvaternik. No, pišući o Augustu Harambašiću, Antun Barac je upozorio da početkom 20. stoljeća počinje prevladavati oportunizam, tj. popustljivost i mlakost. Programatska načela pravaša počinju gubiti svoju moć.[2] I u tom teškom vremenu javlja se Vjekoslav Klaić sa svojim radovima kojima je bila svrha popularizirati ono iskustvo koje je stekao kao povjesničar. Mislim da se Klaić ne može razumjeti ako se ne uoči da je njegov minuciozni povijesni i njegov grubo popularno-povijesni rad cjelina i da se tek u takvom shvaćanju može doći do pravog Klaića, onakvog kakav je on bio kao povjesničar i kao Hrvat.

2.

Prilikom otvaranja zagrebačkog sveučilišta 1874. prvi njegov rektor Brođanin Matija Mesić održao je znamenit govor u kojem je naglasio da "*...na sveučilištu gojena znanost privesti će hrvatski narod u kolo naprednih naroda te neće pustiti, da opet za njima zaostanemo i da budemo izvrgnuti pogibeljim opasnim našem bitku, našoj narodnosti, našoj dobrobiti. Na njem gojena znanost, utvrdit će naš narod u ljubavi slobode i kazat će načine, kako se sloboda čuva, kako se uživa. (...) Ono će poučavati narod, gdje mu je tražiti izvore ne samo duševne, nego i materijalne dobiti*".[3] Taj govor izrečen je na pravom mjestu i u pravo vrijeme. Prema mišljenju dr. Mirjane Gross iz 1996., poslije osnivanja zagrebačkog sveučilišta hrvatska se profesionalna historiografija ubrzo, usprkos skromnim početnim mogućnostima, već u zadnjim desetljećima Monarhije "*...približila rezultatima najboljih europskih*

[1] Šenoa u pjesmi "Smrt Petra Svačića" piše: "*Mi?! - Satrli smo paklu vrata, Da, još nas ima, još Hrvata!*" Matoš u pjesmi "Pri svetom Kralju" piše: "*Majko, audiant reges: Regnum regno non praescribit leges, I dok je srca, bit će i Kroacije!*" Harambašić pjeva u pjesmi "U nevolji": *"Sad nije Hrvat svoj u svom! Ne silom, nego varkom, Razdijeliše mu dom, Gdje svaku svetu stopu za prosvjetu, Evropu, natopio je svojom krvlju žarkom!...* I dalje: *"I Hrvatska nam, nekoć toli slavna, Obnemogla je, zamrla odavna. Malena sad, ko dragog groba gruda, A u njoj, jao, još toliko - Juda!"* August Harambašić, Eugen Kumičić bili su pak predstavnici agresivnog nacionalizma, beskompromisni borci.

[2] August HARAMBAŠIĆ, *Antologija,* Zagreb, 1926. Predgovor Antuna Barca., str. 10.

[3] Mica ORBAN, Biografija i bibliografija Matije Mesića, u: *Matija Mesić, prvi rektor Sveučilišta u Zagrebu,* Zagreb - Slavonski Brod, 1997., 7.

historiografija".[4] U zadnjih 30 godina 19. stoljeća pišu se rasprave i objavljuje se građa i pri tome odgajaju odlični povjesničari koje je vjerojatno iznjedrila naša humanistička naobrazba. Dr. Mirjana Gross naznačila je da je tadanja historiografija u Hrvatskoj imala dvostruku zadaću: "obavijestima o hrvatskoj povijesti pomagati jačanje nacionalne svijesti u procesu hrvatske nacionalne integracije te isticanjem tradicionalne hrvatske autonomije podupirati teške političke borbe za modernu hrvatsku autonomiju sa značajem državnosti".[5] Povjesničari u Hrvatskoj su zaista dosta uspješno obavljali ovaj posao, ali su, suočeni s time da je hrvatsku autonomiju trebalo neprestano braniti, trošili previše energije pa tako niti jedan povjesničar do raspada Austro-Ugarske Monarhije nije napisao povijest Hrvatske do svog vremena. Gotovo neobrađeni ostali su nam opširni i odlični govori političara u Hrvatskom saboru i u predizbornim borbama iz kojih vidimo da se borba za hrvatsku autonomiju vodila u svim hrvatskim saborima do 1918. s većom ili manjom žestinom, a onda je u centralističkoj jugoslavenskoj državi nekoliko godina šutjela. Tek kad je javnost postala svjesna da je ideja o jednom troimenom narodu nemogućnost, vraćanje starim korijenima poslije 1925. omogućilo je ponovno reinterpretaciju povijesti. Dakako, nisu svi pisali istinu i neki su radi karijere posegnuli i za krivotvorinama. No, takav nije bio Vjekoslav Klaić i upravo njegova živa aktivnost od 1926. do 1928. svrstava ga među najangažiranije borce za hrvatsku povijest i pravi moralni odgoj Hrvata.

Već pred Prvi svjetski rata na pisanja povjesničara koji su insistirali na posebnoj povijesti hrvatskog naroda nije se dobro gledalo. Poslije Prvog svjetskog rata bilo je još gore i dr. Ferdo Šišić i Viktor Novak sve više ovladavaju povijesnom scenom te je i katedra povijesti na Filozofskom fakultetu smanjena na najmanji mogući obim, a brojni povjesničari među kojima i dr. Milan Šufflay, dr. Karlo Horvat, pa i dr. Vjekoslav Klaić, nestaju s te katedre. Ova tema još nije povijesno obrađena, iako se može proučiti na osnovi arhive Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Čiste se i redovi srednjoškolskih profesora povijesti pa biva umirovljen i dr. Rudolf Horvat, a neki, kao na pr. Josip Matasović, premještaju se u udaljena mjesta zemlje gdje im je rad, bez mogućnosti da istražuju građu u arhivu, otežan. S vremenom broj povjesničara koji su branili hrvatsku samosvojnost biva sve manji, jer su mnogi iz oportuniteta poklenknuli te se pridružili općoj liniji koja je zastupala ideju troimenosti jednog naroda.

Vjekoslav Klaić i Rudolf Horvat nikada to nisu učinili. Rudolf Horvat je zbog svoje spoznaje ubrzo ostao bez posla te je preživljavao kao povijesni publicist, predavač povijesnih tema i sastavljač hrvatskog povijesnog kalen-

---

[4] Mirjana GROSS, *Suvremena historiografija. Korijeni, postignuća, traganja,* Zagreb, 1996., 172.

[5] M. GROSS, Hrvatska historiografija u vrijeme otvaranja zagrebačkog sveučilišta, n. dj., 25.

dara.[6] Vjekoslav Klaić bio je pak stavljen na marginu hrvatske historiografije te su se njegova djela slabo citirala i zapostavljala se njegova osnovna ideja da Hrvatska ima kontinuitet od srednjovjekovnih hrvatskih vladara do suvremenosti, samo što tu ideju nisu više pronosili hrvatski kraljevi, nego hrvatski državotvorni staleži. No, nikada nije spomenuo da je s ukinućem feudalizma i ulaskom Hrvatske u moderno građansko društvo ta ideja postala nepoželjna te je zajedno s ostacima plemstva i ona doživjela slom. Hrvatski narodni preporod postao je najblistavija zvijezda u hrvatskoj historiografiji i zaboravljali su se bitni dijelovi hrvatske povijesti i žestoka borba za autonomiju, za jezik.

3.

Vjekoslav Klaić rođen je 28. srpnja 1849. u Garčinu, ali je već 1850. došao u Vinkovce, gdje mu je otac bio učitelj. Zahvaljujući pripadnosti učiteljskoj, a ne seljačkoj obitelji, Vjekoslav Klaić nikada nije usvojio mišljenje da seljaštvo može postati politički faktor te je smatrao da to može biti samo narodna inteligencija, koja je u to vrijeme bila i gospodarski učitelj u selu, zajedno sa svećenstvom.

Vjekoslavov otac Franjo Klaić (Garčin, 1819. – Zagreb, 1887.) bio je učitelj u Otoku, Kapeli, Staroj Pazovi, Garčinu i Vinkovcima.[7] On je po uzoru na priručnik *Kurzgefasste Ackerbaulehre* baruna Barona napisao još 1865. knjižicu *Mali ratar ili kratki nauk o ratarstvu u pitanjih i odgovorih za pouku u pučkih učionah*, na 104 stranice.[8] Bio je to prvi udžbenik učiteljima kod osnivanja školskih vrtova, ali i savjetnik seljacima u mjestima gdje nije bilo ni traga agronomima. Vidio je kako narod strada zbog neznanja pa mu je želio pomagati savjetima te ga treba staviti na čelo onih učitelja koji su mnogo pomagali narodu u odgoju. Franjo Klaić je objavio i priručnik za svilare *Nauk o svilarstvu* (Zagreb, 1850, i ponovljeno izdanje 1862). Objavio je i *Kratki nauk o gojenju pčela* (Zagreb, 1859), te. *Mali stočar ili kratki nauk o stočarstvu* (Zagreb, 1865). U Beču se Franjo specijalizirao za učitelja gluhonijeme i slijepe djece. Kasnije je imenovan ravnateljem prve male realke u Varaždinu i ostavio je na građane vrlo dobar dojam. Kao kvalitetan učitelj bio je zatim premješten u Zagreb na mjesto ravnatelja Učiteljske škole, a jedno vrijeme bio je i zemaljski školski nadzornik.[9] Radio je jedno vrijeme i kao urednik *Školskog prijatelja,* a sa Stjepanom Novotnyjem, koji je bio urednik

---

[6] Mira KOLAR- DIMITRIJEVIĆ, Život hrvatskog povjesničara i političara Rudolfa Horvata, *Zbornik Dr. Rudolf Horvat. Život i djelo,* Koprivnica 1998. 8-21.

[7] Podaci uzeti iz M. D. GRMEK - V. DUGAČKI, *Hrvatska medicinska bibliografija.* Dio I, sv. III (1919-1940), Zagreb 1984, str. 15.

[8] *Gospodarski list,* 24. 15. VI. 1865., str. 126.

[9] Milan ŠENOA*, O Zagrebu*, Zagreb 2001, 68. Stanovao je u Mesničkoj ulici kraj Ivana Dežmana i tu je kuću kupio kasnije Tadija Smičiklas. Od 1909. do smrti stanuje na uglu Gundulićeve i Mihanovićeve ulice.

stručnog učiteljskog glasila *Napredak*, izradio je novu osnovu školskog zakona za pučke i učiteljske škole krajem 19. stoljeća, koja nažalost nije dobila potvrdu.[10] Vjekoslav Klaić je, dakle, imao djetinjstvo koje ga je usmjerilo da vodi brigu o potrebama naroda. Zagrebačka sredina bila je zbog prisutnosti dr. Ante Starčevića i jako antinjemački i antimađarski raspoložena pa se je i Vjekoslav Klaić rano opredijelio za umjereniju pravašku struju, premda se nikada nije uključio u vodstvo niti jedne stranke, što mu je bilo branjeno i kao aktivnom profesoru.

Zbog obiteljskih neprilika Vjekoslav Klaić je morao prijeći iz zagrebačke u varaždinsku gimnaziju, koja je bila jedna od najboljih. Poslije dvije godine vraća se u Zagreb te mu je tu povijest predavao češki imigrant Franjo Bronislav Koržinek, koji je došao u Hrvatsku zajedno s Truhelkom i Maržikom. Pritjeran obiteljskim neprilikama nastavio je studij u zagrebačkom sjemeništu te je već 1867. počeo raditi kao namjesni učitelj u Varaždinu, gdje je njegov otac svojim radom stekao status počasnog građanina. 1869. Vjekoslav Klaić odlazi u Beč i studira kod Aichbacha, Jägera i Sickela, a osim toga član je hrvatskog akademskog društva "Velebit". Počeo je objavljivati već 1870. u zagrebačkom *Viencu* i do smrti je objavio više od 400 radova u raznim časopisima i novinama te sintezu *Povijest Hrvata* I-V, od 1886. do 1911. godine.[11]

1873. i Vjekoslav Klaić se zaposlio na zagrebačkoj gimnaziji te ondje predaje povijest i zemljopis. Već 1875. počeo je pisati priručnike za povijest i zemljopis, pa i više radova o Bosni od 1878. do 1883, budući da je pripadanje Bosne bilo 1879. najaktualnije pitanje Mažuranićeve vlade. Međutim, upravo to angažiranje udaljilo ga je od preuzimanja Mesićeve katedre hrvatske povijesti na Mudroslovnom fakultetu, iako je radio kao suplent na tome predmetu od 1878. do 1882. Nije mu bilo omogućena ni docentura na geografiji južnoslavenskih zemalja i profesorski zbor ga je tek 1893. prihvatio za profesora povijesti imenovavši prije njega za profesora povijesti Tadiju Smičiklasa.[12] Do 1893. Klaić je radio na zagrebačkoj gimnaziji, ali i kao privatni docent na geografiji, ali se sve više bavio povijesnim temama, izučavajući povijest Bosne, kao i povijest županija, povijest hrvatskih vladara, problem Pragmatičke sankcije i povijest značajnih velikaških porodica. U otežanim uvjetima Klaić istražuje relevantne teme hrvatske povijesti te svojim radom stječe takav ugled da je 1883. preuzeo i uredništvo *Vijenca*, najboljeg kulturno-povijesnog časopisa tog vremena, pa je u tom listu objavio među ostalim i značajan članak "Hrvati i Hrvatska" i mnoge rezultate svojih istraživanja.[13]

---

[10] Antun CUVAJ, Franjo Klaić, *Znameniti i zaslužni Hrvati 825-1925.,* Zagreb 1925, 133.

[11] Marija KARBIĆ, Biografija i bibliografija Vjekoslava Klaića, *Zbornik radova Vjekoslav Klaić. Život i djelo,* Zagreb- Slavonski Brod, 2000., 22-55.

[12] Petar KARLIĆ, *Život i djelovanje Vjekoslava Klaića,* Zagreb 1928., 30-31.

[13] *Vienac, 1890. br. 22-36*. Ovo je djelo objavljeno i kao pretisak u Splitu 1991. *Vijenac* je Klaić uređivao do 1889., no članci mu se nađu u *Vijencu* i kasnijih godina.

Vjekoslav Klaić je 1893. ipak bio izabran profesora opće povijesti na Filozofskom fakultetu. No, taj izbor očito je u vezi s izdavanjem *Hrvatske pjesmarice* i pokazuje da je i Klaić morao iskazati sklonost Srbima. Klaić je bio i skladatelj te je s Vjenceslavom Novakom uređivao glazbeni časopis *Gusle*, a njegovo je djelo i *Hrvatska pjesmarica* koju je 1893. objavila Matica hrvatska. U toj pjesmarici izašle su mnoge pjesme koje su Srbi smatrali svojima. Tako "Golubice bela što si nevesela", "Dunave, Dunave, tiha vodo ladna", "Lepa Pava u kovilju spava". Klaić je uvrstio u tu spomenicu i pjesmu "Rado ide Srbin u vojnike", a to je pjesma prote Vase Živkovića. Došlo je do reakcije i Hrvata i Srba. Reagirao je i Lujo Vojnović kao dubrovački Srbin katolik.[14] Diskusija se zaoštrila 1893. prilikom otkrivanja spomenika Ivanu Gunduliću, kada su srpski ugledniici govorili da je Gundulić srpski, a hrvatski uglednici da je hrvatski pjesnik.[15] Reakcije su bile brojne. Antun Fabris je 1897. osudio izdavanje ove pjesmarice u članku "Apoteoza Srpstva".[16] No, to je ipak omogućilo Klaiću da čvrsto zasjedne na stolicu profesora opće povijesti i taj je predmet predavao gotovo 30 godina.

Međutim, Klaić je smatrao da u Hrvatskoj samo Hrvati imaju pravo dominantnog naroda i zato ga možemo nazvati umjerenim pravašem. On zbog toga gubi i namještenje u vrijeme vladavine Hrvatsko-srpske koalicije. Umirovljen je i predložen za odlikovanje 1906., ali od toga nije bilo ništa.[17] Voljom Hrvatsko-srpske koalicije, dr. Ferdo Šišić imenovan je profesorom hrvatske povijesti. Međutim, politički se deklarira otvoreno te se 1910. kandidira i za zastupnika na listi Tomašićeve napredne stranke, da bi se onda okrenuo ka Hrvatsko-srpskoj koaliciji te postaje promotor ideje narodnog ujedinjenja južnoslavenskih naroda, što mu je omogućilo dugu i sigurnu karijeru i u vrijeme monarhističke Jugoslavije.[18]

Klaić se nikada osim 1893. nije približio jugoslavenskoj ideji o jedinstvu Balkana, pa je to i objasnio u brošuri *Nova stranka u Hrvatskoj* iz 1910. godine. Klaić ondje piše da su Hrvati i Srbi odlučili, uz podršku Frana Supila, Stjepana Zagorca, Augusta Harambašića i Frana Vrbanića te Vicka Milića, da porade na tome da se Hrvati i Srbi osjećaju jednim narodom te da je i uspje-

[14] Svetozar BORAK, *Srbi katolici*, Novi Sad 1998, 125. Borak je rekao da Klaić spada u red onih kojima je neusporedivo draža nacionalna propaganda od istine (str. 122).

[15] O tom mnogo *Dubrovnik,* 1896, br. 7.

[16] *Dubrovnik*, 1897.

[17] Petar KARLIĆ, Predlog za odlikovanje sveučlišnih profesora Vjekoslava Klaića, Tadije Smičiklasa i Natka Nodila god. 1906., *Vjesnik Državnog arhiva Zagreb,* IVB, Zagreb 1929., 193-196.

[18] V. opširnije Ferdo ŠIŠIĆ, *Jugoslavenska misao. Istorija ideje jugoslovenskog narodnog ujedinjenja i oslobođenja od 1790.-1918.*, Beograd 1937. To je djelo tiskano ćirilicom i ekavicom, a izdao ga je Balkanski institut te i tu treba tražiti širenje pojma Balkan i na hrvatski prostor. To djelo je svakako prilog ideologiji jugoslavenskog unitarizma, a Šišić nikada nije odstupao od te ideje pa zato Šišić i Klaić nemaju nikakvog znanstvenog kontakta.

lo stvoriti takvu stranku pod nazivom Hrvatsko-srpske koalicija, ali i da je njezina svrha ispunjena kada je prestao razlog zbog kojeg je nastala, tj. s mađarskom opozicijom protiv bečkog centralizma.[19] Ban Nikola Tomašić uspio je dobiti 28. svibnja 1910. potvrdu cara za novi izborni red po kojem se postotak glasača na izborima uvećao od 2 % na 8,8 %, tj. od tadašnjih oko 50.000 birača na oko 190.000 birača, a to je već bila masa na koju se moglo računati. Klaić je smatrao da više ne postoji razlog da koalicija opstane i da bi njezin produžetak bio štetniji nego njezin nestanak pa se založio za osnivanje jedne nove stranke u Hrvatskoj, ali da ta ne bi smjela imati nacionalni pridjevak, jer da kakva stranka može biti u Hrvatskoj ako nije hrvatska, te da je stvaranje Srpske samostalne stranka ili Srpske zbogkalne stranke samo reakcija na pretjeranu uporabu nacionalnog naziva u Hrvatskoj. Boji se da bi se onda mogla pojaviti i kakva "Alldeutsche Partei" i nekakva "Magyarpart", pa i Židovsko-cionistička stranka, a tada bi u maloj državi nastao pravi kaos.[20] Smatra da bi nova stranka morala biti isključivo politička, i to tako da bi u nju mogli stupiti ne samo etnički Hrvati, nego i Srbi, pa i Nijemci, Mađari i Židovi. Ne treba imati u svom nazivu ni pridjev "narodna", jer da je narodno pitanje za Hrvatsku riješeno i da nova stranka ne treba nikoga pohrvaćivati, ali treba svakog člana zainteresirati za veći politički i gospodarski napredak.[21] Stranka bi morala proklamirati krajnju snošljivost i liberalnost, a to bi dokazivala time što bi se pobrinula za autonomiju Rimokatoličke crkve u najširem smislu, ali da bi nastojala urediti i odnose drugih vjerskih zajednica prema državi. Spominje da je Katolička crkva uzvišenjem Zagrebačke biskupije na nadbiskupiju postala samosvojna i da bi se tako i evangelici i mojsijevci u Hrvatskoj morali osloboditi stranih utjecaja. Smatra da škole moraju biti opće pučke, a nikako konfesionalne, jer da se na taj način stvaraju pobratimi bez obzira na vjeru. Klaić se zalaže za skladan rad svih građana i da je sramota što u Hrvatskoj, u kojoj su 99 % katolici, postoje tako velike borbe između klerikalaca i antiklerikalaca.[22] Klaić misli da gospodarsko-financijski program nove stranke treba biti realan i da je najgore kada narod bude razočaran pa postane očajan i malodušan.[23] Klaić poziva na realizam i na svjesnost da je Hrvatska sa Slavonijom sastavni dio jedne velike i jake monarhije te da je ona tek malo više od desetoga dijela te monarhije, ali i da u toj monarhiji vlada dualistički sistem i da je trijalizam neostvariv san te da se kod stvaranja nove stranke mora računati na to da treba živjeti po Hrvatsko-ugarskoj nagodbi iz 1868. i da stranka ne bi trebala ići protiv takvog stanja. Klaić misli da treba ipak paziti na dvije stvari. Prvo, da hrvatski jezik zaista bude jedini i neograničeni službeni jezik na hrvatskom teritoriju

[19] Zagreb, 1910., 16. Knjižica je preštampana iz zagrebačkih *Novosti* od 6. do 11. kolovoza 1910.

[20] Isto, str. 7.

[21] Isto, str. 8.

[22] Isto, str. 11.

[23] Isto, str. 13.

i da i najvišu vlast u Hrvatskoj može vršiti i onaj tko ne zna kojega drugog jezika; i drugo, da budu posve čisti računi između Hrvatske i Ugarske. "*Ako nas Ugarska uzdržaje, kako se priča, onda neka to znade cio svijet, a ako uboga Hrvatska pomaže bogatoj Ugarskoj, neka se i to znade*." Klaićeve je savjete ban Nikola Tomašić poslušao nakon što je njegova Vladina stranka na izborima 28. listopada 1910. dobila svega 18 mandata. Međutim, postojeće stranke koje su se već jako približile vlasti nisu odustajale od vlasti te je Tomašićeva Stranka narodnog napretka, usprkos izbornom teroru na novim izborima koji su održani 15. prosinca 1911, dobila tek nešto malo više glasova nego prije, ali svakako nedovoljno da prođu vladini prijedlozi ako se s njima ne složi Hrvatsko-srpska koalicija kao najjača stranka. Tomašić je 19. siječnja 1912. podnio ostavku i nakon toga nije se u Hrvatskoj uspjela voditi politika bez komesarijata ili bez suglasnosti Hrvatsko-srpske koalicije; s tako nesređenim prilikama Hrvatska je ušla i u Prvi svjetski rat, kada je stranački život zaustavljen.

Razočarani Vjekoslav Klaić nije se uspio pred rat povezati niti s jednom strankom. No uspio je 1911. iskoristiti banovanje Nikole Tomašića da objavi peti svezak *Povijesti Hrvata* koja ide do 1606. godine. Njegov pristup povijesti o kontinuitetu hrvatskih staleža nije bio po volji Hrvatsko-srpskoj koaliciji, koja je faktički vladala Hrvatskom, pa Klaić nema mogućnosti da nastavi svoje voluminozno povijesno djelo jer se za isto tražilo vrijeme i novac.[24] Pored toga Klaić je već 1906. bio umirovljen u vremenu kada je Hrvatsko-srpska koalicija držala vlast. Njegovo reaktiviranje u doba bana Pavla Raucha 1908. nije eliminiralo presnažan utjecaj dr. Ferde Šišića i Gavre Manojlovića na Katedri za povijest, pa je Klaićevo mišljenje o stranačkom kaosu u Hrvatskoj 1910. zadnje Klaićevo miješanje u politiku. Klaić je od 1904. do 1909. bio potpredsjednik Matice hrvatske pa je u tom vremenu svoje misli objavljivao u *Glasu Matice hrvatske,* šaljući pozitivne ideje hrvatskim književnicima i pomažući u maksimalnoj mjeri izdavanje voluminoznih djela Stjepana Radića.[25]

No, na Fakultetu nije bilo lagano biti profesor u predratno vrijeme jer je ideja hrvatsko-srpskog prijateljstva uzimala sve više maha i u hrvatskoj inteligenciji sve je više sazrijevala misao da rascijepljena Hrvatska kojoj se ne daje pravo da se sjedini s Dalmacijom nema budućnosti u okviru Austro-Ugarske Monarhije. Jugoslavenska ideja, tj. ulazak svih krajeva gdje žive Hrvati u neku jugoslavensku državu, bila je sve prihvatljivija mnogima jer se pretpostavljalo da će ta država biti zasnovana ne samo na jedinstvu, već i na bratstvu i jednakosti, odnosno na idejama Francuske revolucije koja je i u

[24] Pet svezaka *Povijesti Hrvata* čitala su se više potajno nego javno sve do 1973. kada je Trpimir Macan objavio u izdanju Matice hrvatske novo izdanje. No, ono je uvijek privlačilo pažnju hrvatskih povjesničara zbog bogatog sadržaja i poštene interpretacije.

[25] Josip BRATULIĆ, Vjekoslav Klaić i Matica hrvatska, *Zbornik Vjekoslav Klaić. Život i djelo,* Zagreb - Slavonski Brod, 2000., 305-316.

Hrvatskoj imala mnogo simpatizera, pa se čak i vrijeme Napoleonove vladavine u krajevima južno od Save opisivalo mnogo ljepšim nego što je ustvari bilo.

4.

Prvi i Drugi balkanski rat pokazali su nestabilnost jugoistoka Europe. Istočno pitanje tražilo je svoje razrješenje i zbog zainteresiranosti velikih sila ono postaje sve važniji problem, čije razrješenje vodi do raspada Osmanlijskog, ali i do raspada podunavskog Austro-Ugarskog Carstva 1918. godine. Tri godine poslije početka Prvoga svjetskog rata, a nakon smrti cara Franje Josipa, novi i mladi car Karlo IV obećava dugo očekivane reforme i preuređenje Monarhije, i prvih nekoliko mjeseci njegove vladavine osjeća se liberalizacija društva. U tom se vremenu opet javlja Vjekoslav Klaić, koji se sada okreće pojedincima, pripadnicima hrvatskog naroda odnosno Hrvatima.

Smatrajući da je došlo do destabilizacije narodnog duha i demoralizacije i pesimizma naroda, Klaić piše svojih *Deset zapovijedi* upućujući ih svakom Hrvatu. Tu je Klaić postupio kao učitelj. Njegove zapovijedi nisu riječ sveučilišnog profesora povijesti već narodnog učitelja koji želi da mu narod shvati prave vrijednosti.

Smrt cara Franje Josipa krajem 1916. dovela je do popuštanja cenzure jer je mladi car Karlo IV mislio da će uspjeti završiti rat ako dade veće slobode svojim narodima. Međutim, ta sloboda je trajala samo do svibnja 1917. godine. U tom vremenu i hrvatska kulturna javnost lakše diše i pokreće se časopis *Hrvatska njiva*, u kojem su otvoreni vrlo ozbiljni problemi tadašnje Hrvatske. Germanizacija je ponovno zbog rata i vojske dominirala pa i dr. Nikola Andrić piše o jeziku.[26] Vjerojatno su u Hrvatsku došle i neke vijesti o pokušajima Woodrowa Wilsona koji je vrlo nevoljko ušao u rat i koji je 1917. objavio *Četrnaest točaka*, gdje je u deset točaka proklamirao pravo naroda na samoodređenje. U *Hrvatskoj njivi* Klaić objavljuje *Deset zapovijedi*, koje su tek 1926. objavljene pod upotpunjenim naslovom *Deset zapovijedi majke Hrvatske svim vjernim sinovima i kćerima.*[27] Taj tekst je i danas vrlo suvremen, a u doba svojeg nastajanja mora da je izazvao izvanrednu pažnju. Jedna zapovijed se nastavlja ne drugu i svaka u najsažetijem obliku iskazuje probleme i ukazuje na mogućnost njihovog razrješenja. Da nam nije ostavio ništa drugo, Klaić bi morao izazivati pažnju ovim svojim djelom. No, desilo se da je ono gotovo zaboravljeno. Naime, liberalna kretanja su ubrzo zastala i već u svibnju 1917, nakon Koroščeve deklaracije u Carevinskom vijeću, južnoslavenstvo potiskuje hrvatstvo i hrvatska ideja pomalo uzmiče pred ja-

---

[26] Nikola ANDRIĆ, O jeziku roda, da ti pojem, *Hrvatska njiva,* br. 3 od 19. III. 1917., str. 42; Isti, O jeziku milom, tvom i mojem, *Hrvatska njiva,* 16, str. 272.

[27] *Hrvatska njiva,* 1917., br. 2, 12. ožujka do br. 10 od 7. svibnja 1917. -10. G. Posebno objavljeno u Nadbiskupskoj tiskari 1926. kao samostalna knjižica. Nalazi se u Sveučilišnoj i nacionalnoj biblioteci pod br. 92111.

čom jugoslavenskom idejom i mogućnošću realizacije još nikad isprobanog modela. Smatralo se da je Hrvatska preslaba da bude sama i da se mora uvijek na nekoga osloniti. [28]

Deset zapovijedi je sjajno djelo, iako pisano za narod, a najpoznatije kao djelo za pitomce Hrvatskog radiše. No mislim da nema nikakvog razloga da se to djelo prikriva, a osim toga mislim da se Klaić nije stidio toga svoga djela, jer je njime želio ojačati moralnu čvrstinu naroda, jer je očito da je rat ostavljao teške tragove i na moralu i na ponašanju i na vjeri. Da nije tako, ne bi ga ponovno dao štampati 1926. u nepromijenjenom obliku izuzevši upotpunjeni naslov.

Brojka deset je, kao i brojka sedam, uvijek bila magična za izdavanje zapovijedi i propisa.[29] Mnogi su ju koristili, pa čak i Andrija Štampar 1926. navodi *Deset načela o zdravstvenoj kulturi naroda*. Deset Božjih zapovijedi bile su kamen temeljac judaizma i kršćanstva. Uvijek kada je situacija bila kritična, spominjalo se 10 Božjih zapovijedi, za kojima je slijedilo 10 pravila, 10 propisa itd. Brojka deset jest upravo ona količina zabrana i savjeta koju čovjek lagano usvaja, osobito ako se radi o teškom vremenu kada se ljudi bore za preživljavanje i za goli život. Ta brojka je za propise i pravila fascininantna do danas. Krleža je pisao o 10 krvavih godina.[30] Tek u novije vrijeme kompjutorizacije poseže se za većim brojkama pa Deklaracija o pravima čovjeka, čiji je glavni redaktor René Cassin, ima veći broj pravila. Deset zapovijedi možda i nisu zapovijedi pa André Chouraqui misli da bi se one mogle zvati i parole, besjede, važne riječi, i da bi se mogla izbjeći zapovjednost u tom izričaju.[31] No, mi smo usvojili naziv "Deset zapovijedi" koje smo učili napamet na vjeronauku, a koje često spominju svećenici prilikom svojih propovijedi, a ne treba zanemariti ni da postoji i deset Budinih pravila za život.

---

[28] To je izraženo u djelu Jurja Demetrovića, Za nacionalnu koncentraciju jugoslavenstva, *Hrvatska njiva,* 7, 16. IV. 1917 ., 115. i u broju 13, 27. V. 1917., 213. U Ženevi se tiska *Ujedinjenje*, koji izdaje Odbor Crne Gore , a u Zagrebu *Glas Srba, Hrvata i Slovenaca* 1918. godine.

[29] Npr. Sedam smrtnih grijeha. No, dr. Ivo Sanader, predsjednik HDZ-a, objavio je uoči izbora 2007. "*Sedam točaka za budućnost"* mladeži Hrvatske demokratske zajednice, što je zapravo također program za mlade. Tu se apelira za odgovornost, za obrazovanje i zemlju znanja, za zapošljavanje, za mlade obitelji, za borbu protiv ovisnosti, za očuvanje okoliša te za očuvanje nacionalnog identiteta i po ulasku u Europsku uniju i NATO, jer domoljublje je "za nas uvijek u modi".

[30] Neki su posegnuli i za brojkom stotinu koja je također vrlo moderna. Tako je Dubravko Jelčić napisao *100 krvavih godina XX stoljeća u hrvatskoj povijesti* (Zagreb, 2004), inspiriran vjerojatno Stjepanom Radićem koji je napisao *Seljačko pravo u sto pitanja i odgovora* (Zagreb, 1913).

[31] André CHOURAQUI, *Deset zapovijedi danas. Deset besjeda za pomirenje Čovjeka s ljudskošću*, Konzor, Zagreb 2005., 13. Miroslav Krleža je napisao roman *Deset krvavih godina.*

Svi mi znamo deset kršćanskih zapovijedi, ali ih se rijetko tko pridržava u cijelosti i očito je čovječanstvo većinu načela ovih zapovijedi morala ugraditi i u zakone i druge pravne mehanizme na internacionalnom i nacionalnom nivou. Međutim, zapovijedi su pisane za pojedince. Ne postoji deset zapovijedi za države i narode. Zbog toga može doći i do raskoraka između deset zapovijedi kojih se pridržava pojedinac i onoga što proklamira država. Paradoks je u tome što tehnologija omogućava da se neke od najvažnijih zapovijedi lagano krše, jer strojevi omogućavaju ubojstva a da se ne vide žrtve i ne čuje plač djece, žena, pa i muškaraca koji su ostali bez svojih najmilijih. U pravilu, Prvi svjetski rat bi trebalo proglasiti prvim velikim barbarskim djelom koji izaziva pobunu čovječanstva, a Drugi svjetski rat je po žrtvama i holokaustu daleko nadmašio i Prvi svjetski rat. Umjesto da idemo na bolje, čini se da tehnika ne stvara dobre ljude, odnosno čovječne ljude, već naprotiv baca ljude u barbarstvo. Umjesto lijepim naukama i izgradnji sebe iznutra, nove generacije sve se više okreću tehnici, automatizaciji, uživanjima na kratak dah, a tome u mnogome pomaže gubitak vjere u crkvu, obitelj, državu, svijet. U beznađu ljudi uništavaju sami sebe i svijet oko sebe. U pravilu se uvijek intervenira kada je društvo u kritičnoj situaciji.

Američki predsjednik Wilson dao je svoj doprinos rješavanju problema Prvog svjetskog rata objavljivanjem *14 točaka*, a Lenjin je objavio *21 točku* za ulazak u Komunističku internacionalu. I to tako ide do najnovijih vremena. I Dubravko Jelčić je 2001. objavio "Deset teza za političko djelovanje HDZ-a",[32] u kojem je iznio program svoje stranke. Uvijek kada je bilo teško ili kada je trebalo donijeti važne odluke, pokušali su se važni savjeti formulirati u 10 točaka ili, bolje reći, 10 zapovijedi, odnosno deset pravila. I Papinsko vijeće objavilo je u lipnju 2007. godine 10 vatikanskih zapovijedi za vozače, želeći reagirati na to što na cestama zbog agresivnosti ili primitivnog ponašanja vozača pogiba 1,200.000 ljudi godišnje. U tim zapovijedima je savjetovano među ostalim da treba kontrolirati bijes te da "*automobil ne smije biti izraz moći, bogatstva i vlasti, ni prigoda za grijeh.*" Traži se pomaganje onima koji stradaju u prometnim nesrećama, a ne bijeg. Zahtijeva se da se ne pretječu vozila i uglavnom da se čuva ljudski život.[33]

Zanimljivo je da se tekst Klaićevih *Deset zapovijesti*, objavljen u *Hrvatskoj njivi* 1917, i pošto je njegov dio objavljen u *Sisačkom glasu* i *Jutarnjem listu* te u časopisu *Vjerni drug*, prestaje reproducirati sve do 1926. Iako su tiskane u proljeće 1917. u Zagrebu, *Deset zapovijedi* zanemaruju se i sakrivaju kao i Ustav Stjepana Radića iz 1921. koji je tiskan u Alleghetiju u SAD-u te je preko Zvonimira Kulundžića postao poznat suvremenoj Hrvatskoj. Na taj način je i Klaić nestao iz svijesti povjesničara kao pisac

[32] Dubravko JELČIĆ, Novo okupljanje za Hrvatsku. U: *100 krvavih godina XX stoljeća u hrvatskoj povijesti,* Zagreb, 2004., str. 328-337.

[33] "Vatikanskih 10 zapovijesti za vozače", *Metro express* (Zagreb), 282, 21. VI. 2007., str. 1.

ovog djela, a njegovih deset zapovijedi se često citiralo kao narodna mudrost, ali se nije zaboravilo da je tekst Klaićev.

O čemu govori Klaićevih deset zapovijedi? To su pravila za život Hrvata, pisana očito za hrvatski narod, puk, što se može zaključiti na osnovi jednostavnog jezika i jasnog izraza. To djelo je pravi biser Klaićevog stvaralaštva i odlikuje se mudrošću, ljepotom i bogatstvom izraza. Svako prepričavanje toga teksta bilo bi besmisleno, jer bi se gubilo na originalnosti. Treba reći da ni jedan povjesničar nije dao tako korisne savjete narodu kao što ih je dao Klaić ovim tekstom. Iako je ono postalo gotovo nepoznato u javnosti, mislim da je ipak često korišteno od svećenstva, ali i od pojedinih političara. No, svatko je iz njega uzimao ono što je htio. Međutim, samo poznavanje integralnog teksta može ukazati na pravu veličinu toga djela. Mislim da ne bi imalo nikakvog smisla njegovo prepričavanje te ga donosim u cijelosti na kraju rada (Prilog 1). Citiranje *Deset zapovijedi* bez povezivanja s Klaićem znači da je to Klaićevo djelo dobilo gotovo onaj značaj kakav imaju neke narodne pjesme koje su nastale od znanog nam pjesnika, ali ih je narod toliko usvojio da se danas tretiraju kao narodne pjesme.

5.

Klaić se javlja u studenom 1918. kao političar. Tada se željela okupiti hrvatska inteligencija kako bi formulirala svoje zahtjeve prema Srbiji. Vjekoslav Klaić je predsjedavao ovom skupu, a na prvi sastanak došli su i Ante i Stjepan Radić. No, na kasnijim sastancima Ante Radić, teško bolestan, više se nije pojavio, a Stjepan Radić je svojim "ekstremnim istupima" onemogućavao rad trupe i, ugrožen djelovanjem Angjelinovića, morao je i pobjeći u Češku na kraće vrijeme.[34] Dr. Vladko Maček je 1923. pričao Trumbiću da je rezultat tog sastančenja bilo osnivanje Hrvatskog odbora, odnosno Hrvatskog vijeća, i da su tu bili svi hrvatski političari osim frankovaca. Ivan Peršić je napomenuo da je čitava ta akcija bila zakašnjela i Svetozar Pribićević se već snažno učvrstio kao vođa Hrvatsko-srpske koalicije u Narodnom vijeću pa su vijećanja Hrvatskog vijeća postala bespredmetna, odnosno opasna, i ubrzo je proglašeno ujedinjenje, a članovi Hrvatskog odbora su nestali s javne scene.

1918. godinu Klaić dočekuje kao profesor opće povijesti na zagrebačkom Filozofskom fakultetu, ali je ta povijest pala na niske grane. Sve je pod kontrolom režimu pogodnih povjesničara Ferde Šišića i Viktora Novaka. Broj upisanih studenata je malen i obično se studira povijest i povijest umjetnosti. No, i Karlo Horvat i Klaić i Šufflay znaju da im na fakultetu više nema mjesta. Klaić je 5. listopada 1922. doživio prometnu nesreću, ali se ipak opo-

[34] H. MATKOVIĆ, Hrv. zajednica, Istorija XX veka, 5, Beograd, str. 18-19. Matković je Mačekovu izjavu o Trumbiću pronašao u Trumbićevoj ostavštini u Arhivu JAZU, 60 - A-XVII, 5, a raspad toga iz Peršićeve ostavština u DAZ, fasc. 46.

ravio toliko da je mogao i dalje biti pravi član JAZU i potpredsjednik Zemaljskog glazbenog zavoda. No, bio je 1922. umirovljen bez ikakvog obrazloženja jednostavnom objavom u *Službenom listu* Kraljevine SHS. Opozicioni hrvatski tisak je reagirao da takvo umirovljenje nije primjereno, jer se radi o poznatom naučenjaku i piscu *Povijesti Hrvata* te da ga je i češko sveučilište ove godine izabralo za počasnog doktora filozofije, a umirovljenja zbog godina da se ne drže sve zemlje, te da je poznati povjesničar Theodor Mommsen i sa 82 godine bio sveučilišni profesor, pa da je i Klaiću trebalo dati vremena da dovrši svoje započete radove.[35]

No, spomenuti, a i mnogi ovdje nespomenuti hrvatski povjesničari i dalje rade svaki na određenim temama. Znali su da politički pritisak na kulturu Hrvata mora popustiti barem na kratko vrijeme te su spremno dočekali 1925. kada je kralj dozvolio proslavu 1000. godišnjice hrvatskog kraljevstva, smatrajući da mu ne može biti opasno ako se piše o tom davno nestalom kraljevstvu, te je dao Ferdi Šišiću dozvolu i potporu da napiše i objavi voluminozno djelo *Historija Hrvata za narodnih vladara*. Klaić u međuvremenu paralelno studira iste teme, ali se bavi i poviješću Sveučilišta i njegovim polaznicima, proučavanjem knjižarstva u Hrvata i poviješću glazbe.

Vjekoslav Klaić nije nikada surađivao s Ferdom Šišićem, ali je zato odlično surađivao s dr. Rudolfom Horvatom. Obojica su iskoristila mogućnost promoviranja tisućgodišnjice hrvatskog kraljevstva (925-1925) te je Rudolf Horvat napisao brošuru *Kralj Tomislav*, za koju je naslovnicu izradio slikar Ljubo Babić i čijom su prodajom prikupljana sredstva za spomenik kralju Tomislavu. I Vjekoslav Klaić se uključio u tu akciju te je održao 1926. govor prigodom posvete temeljnog kamena za spomenik kralju Tomislavu.[36] Pisao je i članke prilikom kulturno-historijske izložbe u Zagrebu 1925. koja je poseban naglasak stavila upravo na vrijeme vladavine kralja Tomislava, a uključio se i u obilježavanje Tomislavovog dana 29. listopada 1926.[37] Napisao je u to vrijeme i zanimljiv tekst *Pogledi na duševnu kulturu u Hrvata za narodne dinastije*.[38] O ovoj temi je predavao 11. III. 1926. u zagrebačkoj Gradskoj vijećnici, na svečanoj skupštini Hrvatskoga učiteljskoga društva za grad Zagreb i okolicu koja je održana kao obilježavanje tisućgodišnjice hrvatskoga kraljevstva. Za tu je zgodu Vladimir Stahuljak napisao i uglazbio *Učiteljsku budnicu* koja poziva na borbu i boj protiv neznanja, ali i protiv zla. Na toj je skupštini Klaić govo-

---

[35] Ovaj tekst prenio je i *Hrvatski učitelj*, 1922., str. 321, s time da je ovaj časopis koji je uređivao Ivan Tomašić, koji je 1896. u Zagrebu objavio i knjigu *Gimnastičke igre,* a 1923. i Klaićev članak “Prstenec, viteška igra u Zagrebu” (*Hrvatski učitelj*, 1923., br. 4-5, travanj - svibanj, str. 142), gdje Klaić dokazuje da Sinjska alka potječe iz 1715, a zagrebački prstenec ili igra kopljem da se izvodila u Zagrebu oko 1472. godine.

[36] *Hrvat,* br. 1790, od 7.VIII. 1926. 1.

[37] *Obzor,* 1926, br. 286.; *Jutarnji list*, br. 5285 od 1926, str. 18.

[38] *Hrvatski učitelj,* 1925., 14-17. *U spomen tisućgodišnjice hrvatske državnosti i hrvatskoga kraljevstva 925.-1925.*

rio odmah nakon pozdravnog govora Ivana Tomašića, [39] a prije govora Stjepana Radića koji je tada bio ministar prosvjete.

Međutim, Stjepan Radić ubrzo napušta položaj u vladi i ponovno odlazi u opoziciju pa se to odmah odrazilo i u zaustavljanju mnogih akcija koje su nosile izraženo hrvatsko obilježje. U zadnji čas uspjelo je zalaganjem nadbiskupa Bauera, kod kojeg su Klaić i dr. Đuro Arnold bili redoviti gosti u Nadbiskupskoj tiskari, odštampati *Deset zapovijedi majke hrvatske svim vjernim sinovima i kćerima*,[40] što je tekst objavljen 1917. pod naslovom *Deset zapovijedi.*

Knjižica *Deset zapovijedi* s oduševljenjem je dočekana od mladih naučnika te je društvo za uzgoj siromašne hrvatske mladeži i za smještaj mladih u dobre zanate koristilo Klaićeve naputke kako da se postane dobar i pošten građanin. Vodstvo Hrvatskog radiše uvrstilo je te zapovijedi u skraćenom obliku u *Kalendar Hrvatskog radiše*,[41] da bi to isto ponovilo u listu *Mladi radiša* deset godina kasnije.[42] Međutim, samo je bosanski časopis *Napredak* objavio integralni tekst u tom vremenu.[43] No, pojedini dijelovi iz *Deset zapovijedi* često se citiraju i nalazimo ih kod društva Hrvatskog radiše u čestoj primjeni i u različitim modifikacijama sve do 1939.

Još 1928. u izdanju Matice hrvatske Klaić je objavio knjigu "*Crtice iz hrvatske prošlosti"*, za koju je uvod napisao Josip Nagy.

6.

Vjekoslav Klaić je umro neposredno nakon atentata na Stjepana Radića i poslanike HSS-a u Narodnoj skupštini. Iako nisu bili veliki prijatelji, i na smrt bolesni Stjepan Radić odao je priznanje Klaiću nazvavši ga "najvećim hrvatskim historičarem" te je 4. srpnja 1928. uputio Klaićevoj udovici brzojav.[44]

Budući da je umro 1. srpnja 1928. u 79. godini života, deset dana nakon što je Puniša Račić izvršio atentat na hrvatske poslanike u Narodnoj skupštini, ne može se a da se Klaićeva smrt ne veže uz stres zbog tog događaja u

[39] Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, *Povijest Hrvatskog Radiše (1903.-1945). Spomenica povodom 100 godina osnutk*a, Zagreb, 2004., izd. Dom i svijet, str. 1-400**.**

[40] Nacionalna i sveučilišna biblioteka, br. 92111.

[41] *Kalendar Hrvatskog Radiše,* 1928., 122.

[42] *Mladi radiša,* br. 7 od 1939., 107-108.

[43] *Napredak,* Sarajevo, 1926-1927., br. 1-13.

[44] *Narodni val,* 159, 12. VII. 1928., 3. - Stjepan Radić šalje brzojav V. Klaiću. Treba reći da je ova crtica u *Narodnom valu* izašla istog dana kada je Stjepan Radić odbio primiti dr. Ferdu Šišića koji se upisao u knjigu posjeta. Očito je Radić smatrao Klaića drukčijim povjesničarom (*Narodni val,* 160, 13. VII. 1928., 2. - Šišić nije primljen u posjet).

Narodnoj skupštini. *Narodni val* je već 3. srpnja donio tu vijest na sedmoj stranici.[45] Zadušnice su održane 5. srpnja 1928. u crkvi Sv. Marka.

Prve riječi sućuti pisali su Klaićevi prijatelji.[46] Bio je oženjen Ankom, a imao je četvero djece: Mariju Klaić, Nadu udanu za dr. Dušana Jurinca, mr. Anđeliju Klaić i sina Smiljana koji je bio oženjen Maricom. Kada je umro, imao je i šestero unučadi: Smiljana, Ljerku, Dušana, Nadu, Đurđu, Nadicu, ali je samo Nada Klaić postala povjesničarka.[47]

Kada je Klaić umro, Ferdo Šišić nije napisao niti jednu riječ povodom njegove smrti, vjerojatno smatrajući da ne treba mijenjati ono što je 1914. napisao o Klaiću u *Priručniku izvora hrvatske historije*. Međutim, Petar Karlić je već imao spremljen rukopis *Život i djelovanje Vjekoslava Klaića*, koji je i objavljen već 1928.[48] U vrlo opasnim vremenima Karlić je objavio ovo djelo, ali je ono dakako bilo pod utjecajem tadanjih političkih prilika, kada je u Zagrebu vladalo gotovo predrevolucionarno stanje. Karlić, koji se uvijek nadao da će biti Klaićev nasljednik na Katedri za povijest, napisao je da je Klaić naš historiografski velikan kojemu gotovo da nema premca u hrvatskoj i slavenskoj historiografiji.[49]

No, niti jedne novine nisu donijele toliko vijesti o prof. Vjekoslavu Klaiću kao *Narodni val*, iako su novine bile prepune mnogih vijesti i članaka vezanih uz smrt dr. Đure Basaričeka i Pavla Radića. Radićev zet Devčić očito je poznavao Vjekoslava Klaića, i to ne samo kao povjesničara, već i kao znanstvenika koji je mislio gotovo isto kao i Stjepan Radić da se treba stvoriti već jednom jedna cjelina koja bi se mogla nazvati Hrvatskom. Radić je to mislio ostvariti povezivanjem oblasti s pretežno hrvatskim oblasnim zastupnicima na gospodarskom, socijalnom, prometnom, zdravstvenom i dakako na kulturnom i prosvjetnom polju.

I *Narodni val* od 5. srpnja 1928. ne zaboravlja Klaića. Ivo Šarinić objavljuje članak "Vjekoslav Klaić, nestor velike hrvatske prošlosti na odru".[50] Članak je objavljen na drugoj stranici i spominje da je Klaić 1870. objavio u *Viencu* prvu raspravu "Bog Svetovid" te onda nabraja ostala Klaićeva velika

---

[45] *Narodni val,* 151, 3. VII. 1928., 7. - Prof. Vjekolsav Klaić. Obavijest tiskana masnim slovima. Na osmoj stranici objavljena je i Klaićeva osmrtnica koju je izdalo Hrvatski glazbeni zavod već 2. VII. jer je on bio prvi podpredsjednik i začasni član društva. Sutradan je *Narodni val* objavio osmrtnicu koju je dala tiskati obitelj i objavljena je na 8. stranici.

[46] *Narodni val,* 153, 5. VII. 1928. 2. - Ivo ŠARINIĆ, Vjekoslav Klaić, nestor velike hrvatske prošlosti na odru.

[47] *Narodni val*, 152, 4. VII. 1928., str. 8. - Osmrtnica Vjekoslava Klaića.

[48] Karlićevu knjigu je ocijenio Ivo Šarinić (*Narodni val,* 316, 25. XII. 1928., 10. - Dr. Petar Karlić, Život i djelo Vjekoslava Klaića, Zagreb 1928).

[49] Zanimljivo je, ali ne i neobjašnjivo, da ni prof. dr. Nada Klaić, unuka Vjekoslava Klaića, umrla 3. kolovoza 1988., nije nikada napisala esej o Vjekoslavu Klaiću.

[50] *Narodni val,* 153, 5. VII. 1928., 2.

djela, "Povijest Hrvata do 1608", "Atlas za hrvatsku povijest", "Historijski atlas Hrvatske, Bosne, Istre i susjednih zemalja", "Opis zemalja u kojima stanuju Hrvati", ukazujući na važnost utvrđivanja područja gdje žive Hrvati.

Prigodom pokopa, ponovno članak u *Narodnom valu*.[51] Navedeno je da su sudjelovale sve historijske hrvatske korporacije te predstavnici Seljačko-demokratske koalicije. Nad grobom je u ime JAZU govorio dr. Gavro Manojlović, a u ime Matice hrvatske Filip Lukas, pa onda dr. Kumičić u ime braće Hrvatskog zmaja, a zatim i župnik iz Garčina.

I ponovno šest dana kasnije *Narodni val* objavljuje da je još živući, ali teško bolesni Radić navodno, prema zapisu P. Karlića, rekao da je duboko ožalošćen *"... pred odrom ponajvećeg hrvatskog historika, a valjda najneumornijeg, najsvestranijeg i najustrajnijeg javnog radnika na hrvatskoj kulturnoj njivi i u čitavom hrvatskom javnom životu... naš pokojni umnik kao Hrvat i kao čovjek unio je sve plemenite odlike našega hrvatskog karaktera i sva obilježja naše slavenske i europske kulture..."*.[52]

Narodni val izvještava i da je 20. listopada 1928. na Sveučilištu u Zagrebu, na sjednici univerzitetskog vijeća, prorektor dr. Vladimir Varičak komemorirao zajedno Vjekoslava Klaića i Stjepana Radića, koji da je zaslužan što je potvrđena autonomija zagrebačkog sveučilišta po uzoru na beogradsko.[53]

Tek nakon toga i glavna skupština Hrvatskog arheološkog društva komemorira smrt V. Klaića i S. Radića 30. listopada 1928., što je bio i red jer je Klaić bio marljiv suradnik u *Vjesniku* toga društva svih proteklih godina, a zahvaljujući sredstvima Oblasnog odbora Zagebačke oblasti kojoj je na čelu bio Stjepan Radić omogućena su nova iskapanja u okolici Knina. Tu su komemoraciju vodili prof. Music, u ime Brunšmida koji je bio bolestan, i Viktor Hoffiler koji je imao glavnu riječ te je nagrađen odmah za svoj istup time što je bio izabran za predsjednika Hrvatskog arhološkog društva, dok je E. Laszowski bio izabran za potpredsjednika, dr. F. Grubić za tajnika, a F. Goglia za blagajnika. Društvo je brojilo oko 60 članova.[54]

Nešto kasnije je zagrebačka ulica 29. X 1918. (bivša Jelisavetina) dobila ime po Vjekoslavu Klaiću pa se i danas tako zove, a jedna je gornjogradska ulica dobila ime 29. X. 1918.[55] I Rudolf Horvat je objavio nekrolog

---

[51] *Narodni val,* 154, 6. VII. 1928., 7. - Sprovod dra V. Klaića.

[52] Dragutin PAVLIČEVIĆ, Život i djelo V. Klaića. U: Vjekoslav KLAIĆ, *Slavonske povijesne teme,* Vinkovci, 1994., 97. (navedeno prema Petru Karliću, str. 24.)

[53] *Narodni val*, 246, 24. C. 1928., 7. - Komemoracija za V. Klaićem.

[54] *Narodni val, 254, 3. XI. 1928., 7. - Glavna skupština Hrvatskog arheološkog društva u Zagrebu.*

[55] *Narodni val,* 9, 8. I. 1929., 7. - Što je nova u Zagrebu. Vjerojatno je na tu odluku utjecao novi gradonačelnik Stjepan Srkulj, povjesničar, koji je još 1922. pisao o Klaiću u *Hrvatu.*

Klaiću u *Nastavnom vjesniku.*[56] Spomen-članak objavili su i mnogi istaknuti znanstvenici, književnici, publicisti, povjesničari i drugi.[57]

Svakako je zanimljivo da je Klaić još i 1929., dok diktatura nije uhvatila sve konce u ruke, bio u izdavalaštvu vrlo zastupljen.[58] U siječnju 1929. objavljene su Klaićeve crtice "Malo o Srijemu".[59] I *Narodni val* Milostislava Bartulice u siječnju 1929. objavljuje veliki Klaićev članak "Kruna hrvatskoga kralja".[60] Klaić je tu opisao gledanja na lik vladara na splitskoj krstionici, koju su dugo pripisivali Tomislavu, posvetivši posebnu pažnju kruni. U tom radu opisuje i razne mogućnosti što se s tom krunom desilo te spominje da se 1634. u razvaljenom zidu grada Ozlja našla neka iznimno dragocjena kraljevska kruna i ukazuje na razne mogućnosti, pa i na to da je to mogla biti stara kruna hrvatskih kraljeva koja je za tatarske provale možda bila dana u pohranu Frankopanima na otoku Krku pa je poslije prenesena iz mletačkog Krka u grad Ozalj. Klaić čak sugerira da je pronalazak te krune potaknuo Nikolu i Petra Zrinjskog da počinju pomišljati na što samostalniju politiku, a kad se 1641. u Ozlju vjenčao knez Petar Zrinski s Katarinom Zrinskom, uz promišljanje kako bi ta kruna lijepo izgledala na Petrovoj glavi koji je u kraljevskom lovu u Požunu teškim mačem rasjekao glavu divljem vepru. Možda je to i potaknulo Petra Zrinskog na promišljanje da se proglasi hrvatskim kraljem. Klaić kaže da je nakon smaknuća Petra Zrinskog riznicu Ozlja opljačkao general Herberstein pa komorski popisivači više nisu vidjeli krunu ni u Ozlju ni u Čakovcu. Kruna je nestala.

U vremenu kada je već tri tjedna diktatura zabranjivala hrvatsko ime, hrvatska društva i uništavala svaki trag samouprave i posebnosti, objavljivanje toga članka bilo je poprilično provokativno i dakako da poslije toga nema više reprinta Klaićevih radova, nema njegovih članaka i nad djelo toga povjesničara pada velika šutnja. Završit ću s Karlićevim citatom iz 1928.: "*Po cjelokupnom svome radu Klaić je enciklopedista: historik, geograf, kartograf, literarni historik, književnik, kritičar i glazbenik, pa mu obzirom na tu mnogostranost, a u nekim granama kao u historiji upravo fundamentalni rad ... ne bi moglo naći mnogo premaca ni u čitavom današnjem slavenstvu.*"[61] Hrvatska nije imala ni boljega autora koji bi napisao *Deset zapovijedi*, kao

---

[56] *Nastavni vjesnik,* 1928/1929., str. 3-19.

[57] Marija KARBIĆ, Biografija i bibliografija Vjekoslava Klaića, *Zbornik V. Klaić,* n. dj., 52-55. Ovi su radovi nastajali od 1928. pa do 1994. i mislim da ih se može vrlo malo upotpuniti. Tek upotpunjavam bilješku 72. ovog rada, da je autor članka Ivan Tomašić, ugledni hrvatski učitelj koji je s Klaićem surađivao više godina.

[58] Marija Karbić u *Zborniku* nije obuhvatila Klaićevu bibliografiju iz 1929. godine.

[59] *Narodni val*, 21, 18. I. 1929., 3.

[60] *Narodni val,* 28, 23. I. 1929., str. 3. - Kruna hrvatskoga kralja. Dvije povjesne crtice. Napisao Vjekoslav Klaić.

[61] P. KARLIĆ, N. dj., 40.

propise kako treba živjeti i raditi. Iako to nije povijesni nego popularno-etički rad, on je vrlo značajan za razumijevanje teških prilika u kojima su se Hrvati našli 1917, ali i 1926. godine. U oba slučaja trebalo je braniti i jezik i moral i narodnost.

7.

Danas je Vjekoslav Klaić ugledno i poznato ime u hrvatskoj historiografiji, ali se njegova djela ipak slabo čitaju i citiraju, i mlada generacija povjesničara slabo koristi Klaićeva djela koja se poslije 1945. i nisu nalazila na popisu povijesne literature za studente povijesti, a nisu ondje ni danas. Klaić je na taj način prešao u domenu izvora za hrvatsku povijest, no upravo to mu daje poseban značaj, jer vidimo da se borio za pravo Hrvata da imaju svoju povijest i da je tu učinio najviše što je mogao, uvažavajući i poštujući druge narode na ovim prostorima, ali čvrsto stojeći na stanovištu da je Hrvatska zemlja Hrvata. Na političkoj i duhovnoj integraciji Hrvatske radio je i kroz svoja zemljopisna i povijesna djela i gotovo da nema kraja naseljena Hrvatima koji nije spomenuo i obradio, pa su tako i gradišćanski, moravski, moliški, rumunjski i drugi Hrvati integrirani u hrvatsku povijest.[62] Mnogi, ali ne svi, aspekti života i rada Vjekoslava Klaića prikazani su na znanstvenom skupu održanom u povodu obilježavanja 150. obljetnice rođenja i 70. obljetnice smrti i objavljenom 2000. u zborniku radova *Vjekoslav Klaić - život i djelo*. Uspomenu na Vjekoslava Klaića uglavnom održava Podružnica za Slavoniju, Srijem i Baranju Hrvatskog instituta za povijest,[63] pa je i ovaj rad napisan kao mali prilog boljem poznavanju života i rada Vjekoslava Klaića, odnosno neke moje misli o Klaićevoj usmjerenosti na rad za poboljšanje naroda, osobito mladih. No, o Klaiću i njegovoj metodi te o tome kojoj je historiografskoj školi pripadao još nije izrečena zadnja riječ, jer nisu analazirani Klaićevi radovi. Vrijeme od 1870. do 1928. u kojem je pisao izloženo je burnim promjenama pa je to, dakako, moralo utjecati i na Klaića, kao što je utjecalo i na hrvatsku historiografiju. No, mislim da stvari ne treba komplicirati. Klaić je bio pravi hrvatski povjesničar čije su teme potvrđivale Hrvate kao narodni subjekt, pri čemu nije zanemarivao ni pokretače povijesnih zbivanja. On je umanjio ulogu ličnosti u povijesti, a u nju ugradio narod kao socijalno biće.[64] Bio je svakako drukčiji od ostalih povjesničara koji su bili plemićkog ili vojničkog porijekla. Klaić je bio učiteljski sin i, iako nije radio kao učitelj nego kao profesor opće povijesti na Filozofskom fakultetu, njegova djela u znatnoj mjeri proširuju spoznaju povijesti hrvatskog naroda i upućuju na pouke koje treba izvući iz te povijesti. Bez Klaićevog rada hrvatska bi povijest svakako izgledala posve drukčije.

---

[62] D. PAVLIČEVIĆ, N. dj., 101.

[63] 2002. su u Slavonskom Brodu objavljene *Crtice iz prošlosti* Vjekoslava Klaića s predgovorom D. Pavličevića.

[64] O Klaićevim metodološkim shvaćanjima pisali su osim Šišića i Mirjana Gross, Mario Strecha, Dragutin Pavličević i drugi. (M. STRECHA, Vjekoslav Klaić u okviru hrvatske historiografije u 19. i na početku 20. stoljeća, *Zbornik*, n. dj., 73).

PRILOG 1.

Deset zapovijedi majke Hrvatske svim vjernim sinovima i kćerima

I. Govori hrvatski!

Bog ti je darovao divni jezik hrvatski, kako ga gotovo više na svijetu nema. On je zvučan i bogat, tako da njime možeš izreći sve, što ti pamet kaže i srce osjeća.

Griješiš protiv Boga i prirode, kad ne govoriš hrvatski, gdje god treba i kad ti se zgoda nadade. Govori hrvatski u kući i u javnosti, jer samo po jeziku tvome znat će svijet, da si Hrvat. Ako kažeš, da si Hrvat, a ne govoriš svojim rodjenim jezikom, onda naprosto lažeš. Ptica se pozna po perju, a čovjek po govoru.

Nastoj, da govoriš hrvatski što ljepše i savršenije, kao da iz najbolje knjige čitaš. Jer velika je sramota, kad kažeš, da si Hrvat i ne govoriš savršeno svojim materinjim jezikom. Nemoj upletati u svoj hrvatski govor riječi tudjinske (njemačke, talijanske ili turske), jer tim odaješ, da si rob tudjincu, ili da ne znaš svoga jezika.

Uči i cijeni takodjer strane jezike, ali govori njima samo u krajnjoj potrebi i kad si u tudjoj zemlji. U svovoj domovini, u Hrvatskoj, ne vrijedjaj majke svoje tudjim govorom. Najmanje pak da to činiš tudjincu za volju, koji dolazi s trbuhom za kruhom. Neka tudjinac nauči najprije hrvatski, ako želi da se zakloni u Hrvatskoj. Ako tudjinca susrećeš njegovim jezikom, on će te omalovažavati i prezirati; ako ga prinudiš, da govori tvojim jezikom, on će te cijeniti i poštivati.

Svom snagom pako poradi, da ti porodica vazda govori samo hrvatski, da hrvatski misli, osjeća i radi. Jer hrvatska porodica najjači je bedem hrvatstva: *jedna jednita svijesna obitelj hrvatska vrijedi za čitavu regimentu na bojnom polju!*[65]

II. Radi!

Bog ti je stvorio dvije ruke, - ne da ih prekrstiš i dangubiš, već da njima radiš. Raditi možeš i nogama, i te kako! A i glavu imaš, da njome misliš i radiš, a ne da blejiš u zrak. Jer čovjek baš je i stvoren za rad kao malo koje drugo stvorenje Božje.

Raditi nije sramota nego dika. Nije onaj gospodin, koji ništa ne radi, trateći vrijeme i novac, što ga je baštinio, - već je gospodin onaj, koji je radom

[65] Modificirana Napoleonova misao o hrvatskim vojnicima.

svojim stekao imetak. Radi stoga dan i noć, a radi sustavno i razložito, da ti rad bude koristan. Pregni raditi svim žarom i oduševljenjem: ne radi samo od nužde i potrebe, nego i za zabavu. Neka se želja za radom uvriježi u tvojoj duši tako, da ne budeš mogao ni živjeti bez ustrajnog rada.

Ustrajan i razložit rad koristi tijelu i duši.

Nije istina, da rad ubija. Od samoga rada nije još nitko umro. Nasuprot stoji, da se ustrajnim i sustavnim tjelesnim radom samo tijelo jača i krijepi. Ne smije se doduše raditi u jedan mah do krajnjega umora, ali od dangube do krajnjega umora dalek je put. Ako si se umorio tjelesnim radom, odmaraj se radeći glavom; ako te je umorio duševni rad, a ti se prihvati rada rukama ili nogama.

Rad je koristan i za dušu. Besposlica mora uroditi grijehom i porokom svake vrsti. Tko radi, zlo ne misli. Radom ćeš smiriti i strasti svoje. Jer kad radiš izdašno i neprekidno, tako te obuzme rad, da za drugo nijesi ni podoban. A ni zli sni ne će te mučiti, ako si umoran od rada tvrdo usnuo.

Napokon ti podaje rad i zemaljskog blaga. Ako i ne postaješ brzo i uvijek bogat, privredjuješ bar toliko, da možeš pošteno i pristojno živjeti. Ne treba ti ničije milostinje, ne treba ti moljakati, a nijesi takodjer u napasti da se dočepaš čega nezakonitim ili nedopuštenim načinom.

Slatko jedeš krušac, koji si privrijedio u znoju lica svoga.

III. Štedi!

Lijepo kaže narodna poslovica: "*U radiše svega biše, u štediše jošte više*."

Treba dakle ne samo raditi, nego i štedjeti. Jer zgodno kaže opet druga narodna poslovica; "*Tko ne zna štedjeti, brzo će mu nestati*."

Teško onome, za koga se može reći: "*Što je ruha, na njemu je, a što kruha, u njemu je."* A još teže je po onoga, koji je raspikuća, pa se tješi pjevajući: "*Što dobijemo, to zapijemo."*

Štedjeti je lako, samo ako hoćeš. Neka ti bude prvo pravilo, da nikad ne potrošiš sve ono, što si svojim radom privredio nego da svakom prigodom bar nešto od svoje zarade otkineš i pohraniš. A to ćeš tako udesiti, da trošiš tek za ono, što ti je od najpreče potrebe, a da se kaniš onoga, što je suvišno.

Štedjeti je slast. *Zrno do zrna pogača, kamen do kamena palača,* a para do pare gotov imetak. Samo pripazi, da ti se slast štednje ne izrodi u strast, pa da od štediše ne postaneš škrtac.

Štedjeti je tvoja sveta dužnost, koju moraš vršiti i zbog sebe samoga, i zbog svojte svoje, i zbog naroda i domovine svoje. Štedi za sebe samoga, jer kad te snadje nevolja ili kad ti nestane privrede, kako da se goloruk proturaš u svijetu? Zar s dugom, koji je zao drug? Stoga čuvaj bijele novce za crne dane. Štedi zbog svojih milih i dragih, da starcima roditeljima vratiš, što su

te u svijet opremili, a djeci svojoj, koja nijesu kriva što si ih porodio, da pomažeš, dok stanu na svoje noge. Napokon je i rodjena gruda, iz koje si nikao i koja te hrani, zavrijedila, da joj se odužiš makar u smrtnom času, kad se opet vraćaš u blago krilo njezino.

Štedimo dakle svi: staro i mlado, muško i žensko! Naročito vi, žene hrvatske, kanite se gizde i raskoši svake. Dobra kućanica drži tri ugla kuće, mnogo puta još i četvrti. Samo brižna i štedljiva žena vjerna je ljuba svome bračnome drugu, a dobra majka djeci svojoj.

Slabo će pomoći svi politički programi, kojima se nastoji pridići i spasiti narod hrvatski, da ne propadne u silnoj vrevi naroda. Hrvatski narod održat će se tek onda, ako se nauči raditi i - štedjeti.

IV. Budi umjeren i trijezan!

Nema traga ni radu ni štednji, ako ne živiš umjereno i trijezno. Umjereno u svemu i svačemu, a naročito kad jedeš i piješ.

Uči nas Sveto pismo, da je Bog stvorio čovjeka na sliku i priliku svoju. Pa zar da presit i pijan čovjek bude slika božja? Nije ni slika životinjska, jer se nerazumna životinja ne prejeda i ne opija. Ili zar si kad vidio konja da se je prejeo, ili pseto da se je opilo? Životinji brani pusti nagon, da se naždere i napaja preko mjere; a ti, razumno stvorenje, da budeš gori od nje?

I sam puk hrvatski, gdje ga nije još zarazila kuga neumjerenosti, zgraža se gledajući gurmanca ili pijanduru. Nikad sita zove puk izjelicom, proždrlicom, žderonjom, pače i izjedi-pogačom: a netrijezna vinopiju pijanicom, lokalom, pijančinom, a i ispičuturom.

Neumjerenost kod jela i pila zametak je mnogomu zlu i poroku. Dobro kaže narodna poslovica: "*Pijanoj snaši mili djeveri*". Neumjereno jelo škodi i tijelu i duši. Tijelo slabi i čini ga tromim, a svakako nesposobnim za ustrajni rad; dušu pak posve poništuje i ubija. Koliko je ljudi od vina i rakije pomahnitalo! Koliki su ljudi opet neumjerenošću svojom prekratili svoj vlastiti život, te tako postali samoubojicama! Gdjekada i sama priroda kao da hoće žigosati izjelice i pijandure, pa ih iznakazuje omašnim trbušinama i crvenim nosovima. A tek da vidiš želudac i džigericu okorjela pijanice!

Teško narodu, koji nije navikao "boraviti trijezne dane". Kukavne li vojske, koju moraš opijati, kad ju šalješ u boj! Velika rimska država stala je propadati, kad se je za Rimljane počelo govoriti: "*Jedu da bljuju, a bljuju da jedu.*" Mletački poslanici opet više puta javljaju u svojim izvještajima, kako su se ugarske čete u 15. stoljeću opijale, da budu srčanije u boju. Zar je onda čudo, da je Ugarsku stigla katastrofa na Mohačkom polju?

Kanimo se dakle gošćenja i pijanaka, osobito u ovo teško doba. Budimo umjereni i trijezni, pače kojiput otkidajmo od usta za narodne - hrvatske - potrebe. Jer tek nakon velikoga i dugoga posta narodnoga može jednom svanuti vedri dan uskrsnuća hrvatskoga.

V. Čuvaj zdravlje!

Umjereno i trijezno življenje koristi u velike i zdravlju. Ali to nije dosta. Moraš još naumice i sustavno poraditi, da svoje zdravlje uščuvaš i život svoj produljiš do najdublje starosti.

Kažu, da je zdravlje najveće blago, što ga čovjek može na ovome svijetu imati. Kad je tako, a jest tako, onda si najveći zločinac spram samoga sebe, kad to najveće blago svom pomnjom ne čuvaš. A sačuvat ćeš ga svakako, ako se svega kloniš, što bi ti zdravlju nauditi moglo. Ako ti škodi lula i duhan, a ti razbij lulu i razaspi duhan; ako tebi, hrvatska ženo, smeta steznik ili tijesne cipelice, a ti ih baci na stran. Kome si mila, ostat ćeš i dalje draga sve bez steznika i paklenih muka na nogama.

Ali treba zdravlje i krijepiti. Zdravlje se troši godinama, pa treba istrošene sile svedjer nadoknadjivati. To ćeš postići sustavnim jačanjem tijela svoga, jačanjem udova svojih, mišica svojih i živaca svojih. A to možeš lako postići, pa bio i gola sirotinja, jer za to treba tek čvrste volje, pa hladne vode i svježeg zraka. Pa da vidiš čuda golemoga!

Ne boj se hladne vode! Ne kaže se zaludo: "*Zdrav kao riba*", jer ribi daje zdravlje voda, za koju mnogi tvrde, da je praizvor svega života. Vodom čistiš i krijepiš svoje tijelo, a čistoća je prvi i glavni uvjet zdravlju i snazi. Sluti to i puk hrvatski, kad snagom krsti tako čistoću kao i jakost tijela. Snažan momak u jednu je ruku čist i pristao, a u drugu zdrav i jak.

Ne boj se svježeg zraka ni sunčanoga žara! Pod nebeskim svodom, a na svježem zraku i na sunčanom žaru živi čitava priroda sa tri carstva svoja. Tu se radja, niče, raste, svate, hrani i dozrijeva nebrojeno mnoštvo stvorova Božjih. Jedini čovjek da se je izrodio i da se je stisnuo u tamne nezračne odaje?!

Prirodno jačanje tijela podupri, razumni čovječe, još i umijećem svojim. Tako su nekad radili grčki Spartanci, tako rade uz druge narode u naše doba slavenski Česi.[66] U Češkoj je postala lozinka: "*Tko je Čeh, taj je Sokol*", i tako je češki narod dobio svoju narodnu vojsku.

I u hrvatskom narodu neka prevlada lozinka: "*Tko je Hrvat, taj je Sokol.*" Čuvajmo zdravlje, jačajmo tijelo, krijepimo mišice i živce. Mišice da nam budu tvrdje od kamena, a živci jači od željeza. Jer trebat će nam jedno i drugo.

VI. Ženi se!

Govore: Teško je breme života, jedva se sam proturaš, pa da se još ženiš! A ja ti velim: *Ženi se i udavaj, jer ako je breme života teško, lakše ćeš ga snositi u dvoje, nego svaki za sebe.*

[66] Sokol je tjelovježbena organizacija koju su osnovali Mladočesi u Pragu 1862. godine. Pod vodstvom M. Tyrša (1821.-1884.) Sokol se razvio i kod drugih naroda. U Zagrebu je 1874. osnovan Hrvatski sokol koji se najvećim dijelom integrirao poslije 1920. u centralističku režimsku jugoslavensku organizaciju.

Od krajnjeg istoka, gdje se roče ruski "Božji ljudi" i "Skopci"[67] pa do dalekog zapada, gdje se u Francuskoj okupljaju pobornici slobodne ljubavi, čuje se po Evropi lozinka; *Ne ženi se, kad možeš i bez toga živjeti!* Ali kud i kamo jače ozvanja glas velike prirode, koja ti dovikuje: *Ženi se i udavaj, jer si društveno biće, a prvi zametak čovječjemu društvu je brak i obitelj!*

Istina: sveti Pavao kaže, da dobro činiš kad se ženiš, a još bolje kad se ne ženiš. Ali sam Bog blagoslovio je već Adama i Evu u raju, i rekao je njima: *"Rastite i množite se, i napunite zemlju."*

A hrvatski puk zgodno kaže: "*Čovjek bez žene, glava bez tijela, a žena bez čovjeka, tijelo bez glave",* ili *"Čovjek je sam kao dub posječen*", pa još dodaje: "*Ni u raju nije dobro samomu".*

Ženite se dakle i udavajte se, hrvatski sinci i kćeri, svi redom, ako i kako samo možete! Ženite se razborito, a ne ludo. Ženite se rano, kad ste u naponu snage i u cvijetu djevičanstva svoga. Velika je nevolja, kada čovjek uzima ženu, nakon što je istrošio svoju snagu: a gotova je rugoba, kad djevojka hoće da dodje pod kapu, pošto je promijenila desetak ljubavnika. To nije sveti brak, već ili nemoćnica ili opskrbilište!

Radjajte djecu! Djeca su blagoslov Božji, te ih nikad u kući suviše nema. Divno veli narodna riječ: "*Ženidba bez djece onako je kano i dan bez sunca.*" Djeca su briga roditelja, ali su slatka briga i veselje njihovo. Ima i u najskladnijoj porodici tuge i žalosti, ali redovito pretežu srećni i radosni dani. A domovina ti je milija, kad u toj domovini boravi tvoja porodica koja je dijelak tvoga naroda. Gotovo bi mogao sumnjati, da li mogu mrzovoljasti bećar i samoživa žena domovinu onako žarko ljubiti, kao otac i majka brojne porodice?

Jesi li kad vidio taj prizor? U priprostoj, čistoj sobi sjedi za stolom ljudina, vrativši se s teška posla, pa će da užina. Oko njega posjedalo šestero nejačadi, jedno drugomu do uha. Gojna majka metnula na stol pladanj kao čisto zlato žutih žganaca, pa ih dijeli djeci, koja s viljuškama stoje pripravna, da ih progutaju. Podsmijeva se srećna majka, a ćaćko uživa. Krasna li prizora, koji je zavrijedio, da ga umjetnik slika proslavi kistom svojim!

Često se čuje tužba: "Malen je nas Hrvata broj!" Do nas je, da nas bude što više, da nas za dva pokoljenja bude dva puta i tri puta toliko. U Ruskoj i Njemačkoj broj se je naroda za ciglih četrdeset godina podvostručio!

Jedno stoji neoborivo: Ako ne bude Hrvata, ne će biti ni Hrvatske.

VII. Uči i napreduj!

Kaže se, da je u zdravu i jaku tijelu takodjer zdrava i jaka duša. Ali i duša zardja, ako je ne njeguješ. A ponjegovat ćeš ju poglavito tako, da svedjer učiš i napreduješ.

---

[67] Ljudi koji se odriču fizičke ljubavi iz etičkih ili fizičkih razloga. Sinonim za eunuhe.

Ne uči tek iz pisanih i štampanih knjiga, uči iz knjige života. Ona stara narodna: *"Pleti kotac, kao što i otac",* ne vrijedi za nauk i napredak, nego tek za posvećene običaje i kreposti predaka tvojih.

Uči svagdje i od svakoga. Uči i od tudjina, koji se je u tvojoj domovini naselio. Ne mrzi toga tudjina, niti ne jadikuj, da ti kruh otima; već pregni svom snagom, da naučiš sve, što on znade i umije. Ori i kopaj, kako on čini, sij i sadi poput njega, pa ćeš žeti i kositi kao i on. Gradi poput njega kuću od kamena i opeka, a ne od pletera i slame. U jednu riječ: nastoj da ga dostigneš i prestigneš, pa ne ćeš kukati, da te kruha lišava i s rodjene grude tjera. Ako može marljivi Bugarin[68] kao baštovan čitavu Hrvatsku povrćem hraniti, kako ne bi mogao i ti, koji imaš svoje zemlje na pretek! Samo treba znati i umjeti, a to ćeš postići tek učenjem. Stara narodna riječ kaže: "*Bolje je umjeti nego imati*."

U nekoj zemlji, daleko od Evrope, haračio neki paša. Narod u onoj zemlji bio tada još neuk, pa mislio, da tako mora biti. Ljubio pače paši skute i rukave, te bi bio za nj i krv svoju prolio. Uz pašu bio kao desna ruka njegova neka ulizica, pa htio zaslijepiti ostali svijet izvan onoga pašaluka, neka znade, kako je u pašaluku sve skladno i srećno. Stao u to ime uvoditi u zemlju nauke i umijeće, zidati palače, podizati škole i prigoniti narod učenju. Ali jednoga dana dosjetio se paša jadu, pa otjerao smjesta svoga doglavnika i obustavio svaki dalji napredak. Poslije bi paša govorio: "Učenjem postaju ljudi pametni, a pametni su ljudi - nezadovoljni". Da, nezadovoljni, jer razlikuju vlast od vlastodršca! Oni znadu, da je svaka vlast od Boga, ali znadu i to, da vlastodržac, koji ne poštiva Božje i ljudske zakone, nije od Boga, nego od samoga crnoga vraga. Pa neka i podje do vraga.

Učenjem stičeš znanje, a znanje je imanje. Sve možeš izgubiti, što imadeš, ali znanje nikada. Znanje je moć, ono je sila jača od ma koje sila na svijetu. Znanje je prva i najveća velevlast, koja se ničim ne da oboriti. Zato se i svi siledžije ovoga svijeta žacaju znanja i onih, koji su se snagom znanja opasali.

Znanjem se stvara prosvjeta, a prosvjeta vodi do slobode, nakon što su raspršeni tmasti oblaci neznanja i gluposti.

Hrvatski sine, uči i napreduj! Rasprši tminu neznanju i oslobodi se duševnoga ropstva. Sve ostalo, za čim ti duša gine, tada će samo sobom nefaljeno doći.

VIII. Budi svoj

Nije dosta da prosvijetliš um i da ga nakrcaš znanjem, treba da podaš stegu i svojim osjećajima i svojoj volji. Što ti kaže um, da je pravo i zdravo,

[68] Bugari su do 1914., a i u međuratnom razdoblju, dolazili rano u proljeće u Slavoniju, pa čak i u Zagreb, i ovdje obrađivali zemlju koju su uzeli u zakup te proizvodili povrće za tržnicu. Svake su jeseni ponovno odlazili kući u Bugarsku. Tako je bilo i do Informbiroa 1948. godine.

neka i tvoje srce osjeća, a voljom pregni, da ono i izvršiš. Neka bude potpun sklad izmedju misli, osjećaja i volje tvoje, jer samo tako bit ćeš skladan, čitav čovjek, samo tako bit ćeš svoj, a ničiji drugi. Samo tako bit ćeš pravi značaj.

Budi svoj i značajan. Nikomu za volju, nikomu za ljubav ne skreni s puta, koji si jednom odabrao i kojim si pošao. Ne gledaj ni lijevo ni desno, već uvijek ravno preda se. Ne daj se odvratiti s puta istine, poštenja i ljepote ni milom ni silom, ni mitom ni prijetnjom: radi onako, kako ti skladno nalažu pamet, srce i volja tvoja. Pa neka se sav svijet drma i ruši naokolo tebe, ti stoj neustrašivo sred ruševina, koje su se nagomilale oko tebe, pa prijete da te pokopaju.

Budi svoj i vrši nada sve svoju dužnost. Vrši dužnost, makar i tegotna bila. Vrši svoju dužnost prema bližnjemu, prema domovini i narodu, prema vlasti i državi. Vršeći svoje dužnosti ne traži i ne očekuj ni pohvale ni nagrade; najljepšom i najvećom nagradom neka ti bude živa svijest, da si svoju dužnost ispunio. Daj Bogu što je Božje, i caru što je carevo; - ali traži i brani uporno svoje sveto pravo.

Jednako, tako vrši svoju dužnost, brani i traži svoje pravo. Ne popuštaj ni sili, ni zaklinjanju, kad se radi o tvojem pravu. Stoj za svoje pravo, makar se svi vrazi pakleni urotili protiv tebe. Nije sila jača od prava; svaka je sila za vremena, a pravo je vječno, tek ne smije da se pogne onaj, koga pravo zapada. Pravo se može gaziti, ali pogaziti se ne može.

Budi svoj: vrši svoju dužnost, drži svoje pravo i ne boj se nikoga osim jedinoga Boga. Ne moli ni traži pomoći ni od koga, ne očekuj nagrade ni od koga, već drži čvrsto samo ono, što si krvlju i znojem stekao. Ne nadaj se ničemu, jer je nada varava. Ne uzdaj se ni u koga, nego u se i u svoje kljuse. Kad je pred sto i nekoliko godina veliki Napoleon gotovo smrvio njemački narod, njemački je mudrac Fichte[69] zdvojnim zemljacima svojim ovako govorio: "*Nijedan bog, nijedan čovjek, nijedan dogadjaj ne može nam pomoći; mi sami moramo si pomoći, ako nam ima pomoći*."

Tijekom dugog niza godina mi Hrvati kao da nešto očekujemo od nekih vanrednih dogadjaja. Naša lozinka kao da je: "Nadajmo se". Odasvud budi nam lozinkom: "Ne dajmo se". Pomozimo si sami, pa će nam i Bog pomoći!

IX. Pomaži Hrvatu

Pomaži Hrvatu, jer pomažeš bratu!

Suviše nam jada zadavaju naši dušmani, koji hoće da nas zatru, pa da nas nestane s lica zemlje. A da mi sami budemo ortaci njihovi, gložeći se medju sobom i izjedajući jedan drugoga?

[69] Johann Gottlieb Fichte (1762.-1814.), njemački filozof koji je pomogao izgradnji njemačke narodnosti u 19. stoljeću svojim govorima "Reden an die deutsche Nation", koje je držao u Berlinu 1807. i 1808.

Čestit čovjek ne radi nikome o glavi, pa ni zatorniku sreće svoje. A kamo li da čestit Hrvat kopa grob svome bratu Hrvatu!

Pomaži Hrvatu, gdje možeš i kako možeš. Pomaži rataru, zanatliji, trgovcu; pomaži svakomu tko radi kao pravi Hrvat. Ako ti je birati izmedju Hrvata i tudjina, odaberi Hrvata, pa bio i manje vrijedan od tudjina. Neka ti bude vazda geslo: "*Svoj k svomu!*" Pomaži Hrvatu, ne pitajući ga, da li je iz Zagorja ili Primorja, iz Dalmacije ili Istre, iz Bosne i Hercegovine ili Slavonije. Ta svi ste sinovi jedne majke, svi ste Hrvati!

Pomaži ne samo Hrvatu, nego i svemu, što je hrvatsko. Podupiraj hrvatsku knjigu, hrvatsko slikarstvo i kiparstvo, hrvatsku pjesmu i glazbu, hrvatske družine i zborove; pomaži svemu, što promiče napredak, čast, sreću i slavu hrvatskoga naroda i domovine. U današnje doba, gdje svaka ptica k svojem jatu leti, gradi i kiti samo svoje gnijezdu. U tudje međutim ne diraj; ali zašto da pomažeš tudjinu, često jačemu i imućnijemu, a u tvojoj kući gola sirotinja vapi za svagdanjim hljebom. Ljubi brata Hrvata i pomaži mu, jer zgodno veli stara narodna: "*Tko ne priznaje brata za brata, priznat će tudjina za gospodara*."

Dvije su teške rane, s kojih hrvatski narod stoljećima krvari. Jedna je rana hrvatska zavist ili "hrvatski jal", a druga je rana slavenska nesloga. Hrvatska je zavist daleko na zlu glasu, te nam se svijet zbog nje već i podrugiva. A što je još gore, hrvatski je jal otac još težim grijesima: kleveti, potvori, zlobnom douškivanju i još zlobnijem opadanju. A kleta nesloga, taj istočni grijeh svih slavenskih naroda, upropastila je već toliko slavenskih plemena, te prijeti propašću i onima, koja još nekako dišu.[70]

Braćo hrvatska, iščupajmo iz grudi naših korov zavisti i nesloge, te podignimo u srcima našim oltar bratske ljubavi i pažnje.

Teče eto četvrto stoljeće, što su se brojni pradjedovi naši pred turskom silom sklonili u Ugarsku i Austriju, pa se u tim zemljama nastanili pokraj Madžara i Nijemaca. Potomci njihovi, okruženi odasvud tudjim življem, koji hoće da ih proguta, brane se i nastoje, da se održe. Svake godine sastaju se tisuće i tisuće hrvatskoga puka u nekom selu tik na medji Austrije i Ungarije, pa onda pod vedrim nebom i pred Božjim hramom slave i obnavljaju svoje "hrvatsko bratimstvo". Baš kao nekad stari Grci prigodom svojih narodnih igara.

Ej da bog da, da se "hrvatsko bratimstvo" naskoro stane slaviti i obnavljati i u materi zemlji, pošto u njoj nestane hrvatskoga jala i slavenske nesloge!

---

[70] Klaić ovime vjerojatno misli na Poljsku koja je zbog nesloge ostala bez svoje države. U vrijeme pisanja ovih zapovijedi nije još bila obnovljena poljska država.

X. Sve za domovinu, za Hrvatsku!

Slatko i dično je za domovinu živjeti, za nju disati, raditi, za nju svaku žrtvu prinositi.

Španjolcu je domovina Španjolska, Talijanu Talijanska, Nijemcu Njemačka, Poljaku Poljska, Čehu Češka, a Bugarinu Bugarska. A Hrvatu? Hrvatu je domovina Hrvatska, samo i jedino Hrvatska.

Domovina je čovjeku kao i rodjena majka. Kao što ima samo jedna majka, tako je i jedna domovina. Nitko na svijetu nema dvije domovine, a kamo li širu i užu! U srednjem vijeku u doba plemićke i staleške prevlasti, moglo se je naći hrvatske gospode, koja su se razmetala, da su sinovi dviju domovina; ali u današnje doba, u vijeku pučkoga vladanja i narodnosti, toga više nema. Kaže doduše narodna poslovica: "*Umiljato janje dvije majke sisa";* ali da ih i ljubi i za njih živi, toga poslovica ne kaže. Tko danas tvrdi, da ima dvije domovine, taj naprosto laže: taki dvoživac nema nijedne domovine, već mu je domovina svagdje, gdje dobro i lagodno živi.

Za svoju domovinu Hrvatsku živi i radi, hrvatski sine, da ti bude velika, slobodna, slavna i srećna! Radeći za njezino dobro, radiš za sebe, za svoju porodicu, za sve, što ti je milo i drago.

Bože sačuvaj, da bi toj domovini Hrvatskoj ikada zaprijetila pogibija od kakova silnika. Ali ako zaprijeti, ne žacaj se za spas domovine žrtvovati sve, pače i dragocjeni život svoj. Jer bolje je pasti u grob, nego biti rob. Narod, koji ljubi ruke svome krvniku, koji i krv svoju lijeva za ropstvo svoje, nije zapravo ni narod, jer gazi čovječje dostojanstvo svoje. On je izmet naroda.

Slatko je i dično za domovinu živjeti, ali još je sladje i dičnije, ako ustreba, za nju umrijeti.

Ne žacaj se, ako ustreba, poginuti za domovinu Hrvatsku i na tankim vješalima. Isus Krist nije se kratio za spasenje čovječanstva umrijeti na sramotnom drvu križa! I prvi su kršćani, sljedbenici Kristovi rado i veselo srtali u smrt, dovikujući rimskim carevima, svojim krvnicima, ponosito: "Zdravstvuj, care, umirući te pozdravljaju!"[71] I umirali su bez straha i jadikovanja, tisuće i tisuće. Ali što je više ginulo mučenika, sve je više kao iz zemlje nicalo oduševljenih kršćana, tako te je već Tertulijan[72] mogao doviknuti caru Septimiju Severu:[73] "Krv mučenika sjeme je za kršćane." Mučenička smrt tvoja, hrvatski sine i hrvatska kćeri, rodit će takodjer tisuće hrabrih osvetnika!

"*Pleme naše izginuti ne će*".

---

[71] *Ave caesar, morituri te salutant!*

[72] Tertulijan (lat. Quintus Septimius Florens Tertullianus), latinski ranokršćanski pisac (o. 160. - o. 220). Bio je rodom iz Kartage. Prije prijelaza na kršćanstvo bio je odvjetnik, a kasnije borbeni branitelj kršćanstva. Pisao je i o problemima praktičnog morala.

[73] Car Lucius Septimius Sever carevao je u Rimu od 193. do 211. godine i dao je pogubiti mnoštvo kršćana.

HRVATSKA NJIVA

GOD·I BR·10

Deset zapovijedi.

Deseta: Sve za domovinu, za Hrvatsku!

Slatko i dično je za domovinu živjeti, za nju disati i raditi, za nju svaku žrtvu prinositi. Španjolcu je domovina Španjolska, Talijanu Talijanska, Nijemcu Njemačka, Poljaku Poljska, Čehu Češka, a Bugarinu Bugarska. A Hrvatu? Hrvatu je domovina Hrvatska, samo i jedino Hrvatska.

Domovina je čovjeku kao i rodjena majka. Kao što je samo jedna majka, tako je i jedna domovina. Nitko na svijetu nema dvije domovine, a kamo li širu i užu! U srednjem vijeku, u doba plemićske i staleške prevlasti, moglo se je naći hrvatske gospode, koja su se razmetala, da su sinovi dviju domovina; ali u današnje doba, u vijeku pučkoga vladanja i narodnosti, toga više nema. Kaže doduše narodna poslovica: »Umiljato janje dvije majke sisa«; ali da ih i ljubi i za njih živi, toga poslovica ne kaže. Tko danas tvrdi, da ima dvije domovine, taj naprosto laže; taki dvoživac nema nijedne domovine, već mu je domovina svagdje, gdje dobro i lagodno živi.

Za svoju domovinu Hrvatsku živi i radi, hrvatski sine, da ti bude velika, slobodna, slavna i srećna! Radeći za njezino dobro, radiš za sebe, za svoju porodicu, za sve, što ti je milo i drago.

Bože sačuvaj, da bi toj domovini Hrvatskoj ikada zaprijetila pogibija od kakova silnika. Ali ako zaprijeti, ne žacaj se za spas domovine žrtvovati sve, pače i dragocjeni život svoj. Jer bolje je pasti u grob, nego biti rob. Narod, koji ljubi ruke svome krvniku, koji i krv svoju lijeva za ropstvo svoje, nije zapravo ni narod, jer gazi čovječje dostojanstvo svoje. On je izmet naroda.

Slatko je i dično za domovinu živjeti, ali još je sladje i dičnije, ako ustreba, za nju umrijeti.

Ne žacaj se, kad ustreba, poginuti za domovinu Hrvatsku i na tankim vješalima. Isus Krist nije se kratio za spasenje čovječanstva umrijeti na sramotnom drvu križa!

I prvi su kršćani, sljedbenici Kristovi, rado i veselo srtali u smrt, dovikujući rimskim carevima, svojim krvnicima, ponosito: »Zdravstvuj, care, umirući te pozdravljaju!« I umirali su bez straha i jadikovanja, tisuće i tisuće. Ali što je više ginulo mučenika, sve je više kao iz zemlje nicalo oduševljenih kršćana, tako te je već Tertulijan mogao doviknuti caru Septimiju Severu: »Krv mučenika sjeme je za kršćane«.

Mučenička smrt tvoja, hrvatski sine i hrvatska kćeri, rodit će takodjer tisuće hrabrih osvetnika!

»Pleme naše izginuti ne će.«

Prof. Vjekoslav Klaić.

Narod, narodnost, rasa.

Čovječanstvo je sumarni biologijski pojam kao Zemlja u geografiji, dok je rasa: dio čovječanstva istih tjelesnih osobina. Rasa daje biologijsku podlogu svih društvenih tvorbi, pa od jedne rase može biti više naroda, a isto tako od mješavina dviju ili više rasa jedan narod. Ovo je posljednje gotovo redovno, pa su rijetki narodi (Cigani, Arbanasi i t. d.) — a i ti se ne ističu kakvim socijalno-kulturnim razvitkom, — koji bi se odlikovali čistoćom rase. Rasu vežu u jednu cjelinu zajedničke tjelesne osobine, koje se ogledaju u boji kože, kose, očiju, u kroju glave i lica, a često u visini rasta, dok se bitna svojstva naroda ogledaju u zajedničkom jeziku i zajedničkim socijalno-kulturnim osobinama. Rasa i narod nijesu dakle istovjetne skupine. Rasu proučava tjelesna antropologija, a to je prirodna nauka, dok je narod najveća i najsavršenija socijalna skupina, pa ide u područje etnologije, a to je socijalna nauka. Narod kao socijalno-kulturna skupina, koja se osniva na osjećaju i svijesti — a to su promjenljivi faktori — može se i izgubiti, pa je bilo slučajeva, da su cijeli narodi gubili svoju narodnost (Kelti se pretvoriše u Romane, Franci u Keltoromane, Goti i Langobardi u Talijane i t. d.) i svoje socijalno-jezične značajke. U rasi se tjelesne osobine takodjer mijenjaju uslijed miješanja, ipak se rase, od kojih su one sastavljene, ne gube, već se javljaju bilo u kojem broju čistih predstavnika.

Budući da je narod društvena skupina, nastaje pitanje, kako je do njene tvorbe došlo i koji

Deseta Klaićeva zapovijed (Hrvatska njiva, br. 10, svibanj 1917.)

DESET ZAPOVIJEDI MAJKE HRVATSKE

SVIM VJERNIM SINOVIMA I KĆERIMA

ZAPISAO IH

VJEKOSLAV KLAIĆ

PREŠTAMPANO IZ „HRVATSKE NJIVE“ OD GOD. 1917. BROJ 2-10

ZAGREB 1926.

TISAK NADBISKUPSKE TISKARE

Naslovna stranica Klaićeve brošure Deset zapovijedi majke Hrvatske, Zagreb, 1926.

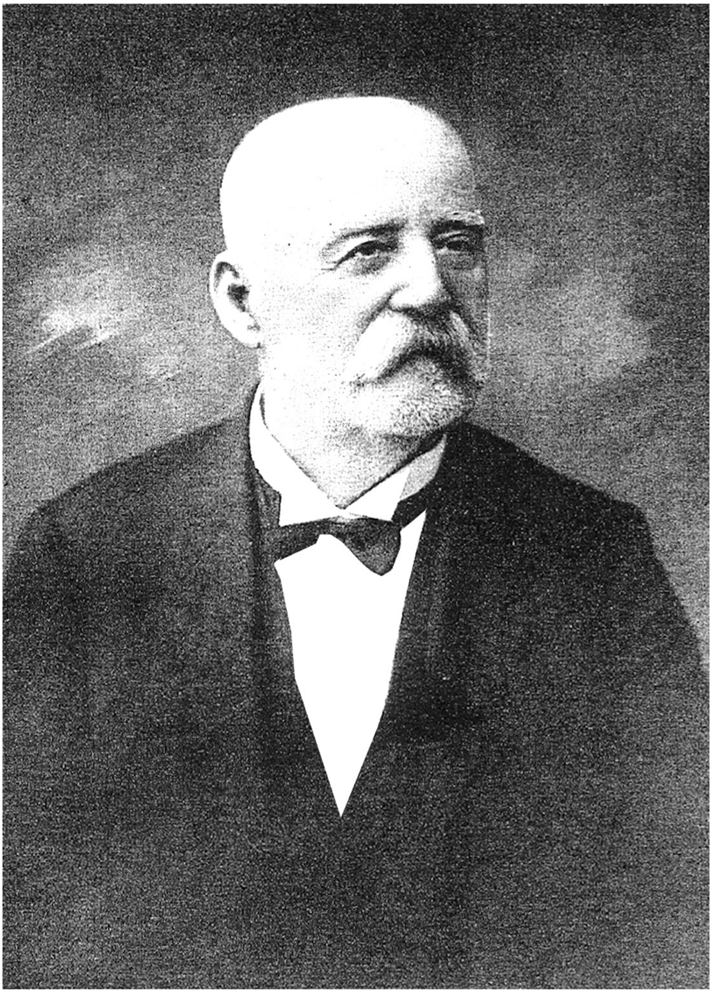
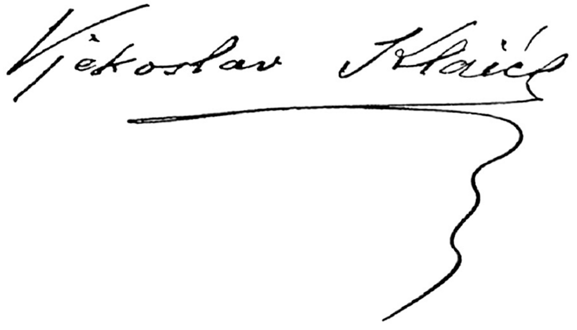

FOTO BRAUNER

Vjekoslav Klaić (Foto Brauner, iz 1926).

Summary

CROATIAN HISTORIAN VJEKOSLAV KLAIĆ AND HIS CONTRIBUTION TO THE EDIFICATION OF THE CROATS

(Commemorating the 80th anniversary of Klaić's death)

The author of this paper deemed it necessary to point to Klaić's life and work in the function of the nation's edification, i.e. the edification of the Croats, and thus commemorate the 80th anniversary of his death (which occurred in 1928). As a teacher's son, he had been aware since his childhood that the people needed to be taught not only about its past, but also about the correct ways to behave in the present. Focused on the people in the manner of a teacher's son, as opposed to the nobility's and military's sons, he wrote several papers that characterized him as a moderate Party of Rights follower who always acted in times of crisis (1917 and 1926). In addition to his notable work on geography and history textbooks that were supposed to teach the youth geography and history with special focus on the areas inhabited by Croats, in 1917 Klaić published an article entitled "The Ten Commandments" in the journal *Hrvatska njiva*. The article was in fact a code of conduct for the Croats. This article was published again in 1926 under the title "The Ten Commandments of the Mother Croatia to All Her Faithful Sons and Daughters". Perhaps this text, and not Ferdo Šišić's attitude toward Klaić's work, was the reason why Klaić was completely neglected as a significant Croatian historian until 1973, when his *History of the Croats* in five volumes was published again. In any case, Vjekoslav Klaić is a great name of Croatian historiography and the last statement about his methodology has not been made yet, since it has still not been sufficiently studied. However, the article "The Ten Commandments" is certainly worth republishing because it shows what the heart and soul of Vjekoslav Klaić were like and proves that he was a true Croatian historian who should be paid tribute to constantly and permanently.

(Sažetak prevela: Ana Levak Sabolović)

Ključne riječi: Vjekoslav Klaić, publicist work, ideology of the Party of Rights, 1906-1928, death anniversary.